

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1937 május

VI. évf. 2. szám

20.000 DINÁROS IRODALMI PÁLYAZAT	49
SZEGEDI EMIL: Világpolitikai szemle	51
HERCEG JÁNOS: Örök szerelmem (elbeszélés)	58
MARKOVICH MIHÁLY: A fekete torony	63
ARATÓ ENDRE verse	65
BERÉNYI JÁNOS: Csillagűző (elbeszélés)	66
DUDÁS KÁLMÁN verse	72
KRISTÁLY ISTVÁN: Tavaszi ár (elbeszélés)	73
BERÉNYI JÁNOS versei	81
MEGJEGYZÉSEK	84
SZIRMAI KÁROLY: Kende Ferenc és a Kalangya	85
KÁZMER ERNŐ irodalmi szemléje	86
AMBRUS BALÁZS: Zilahy Lajos: A fegyverek visszanéznek	93
KISBÉRY JÁNOS: Börcsök Erzsébet: Vándor a Nisavánál	94

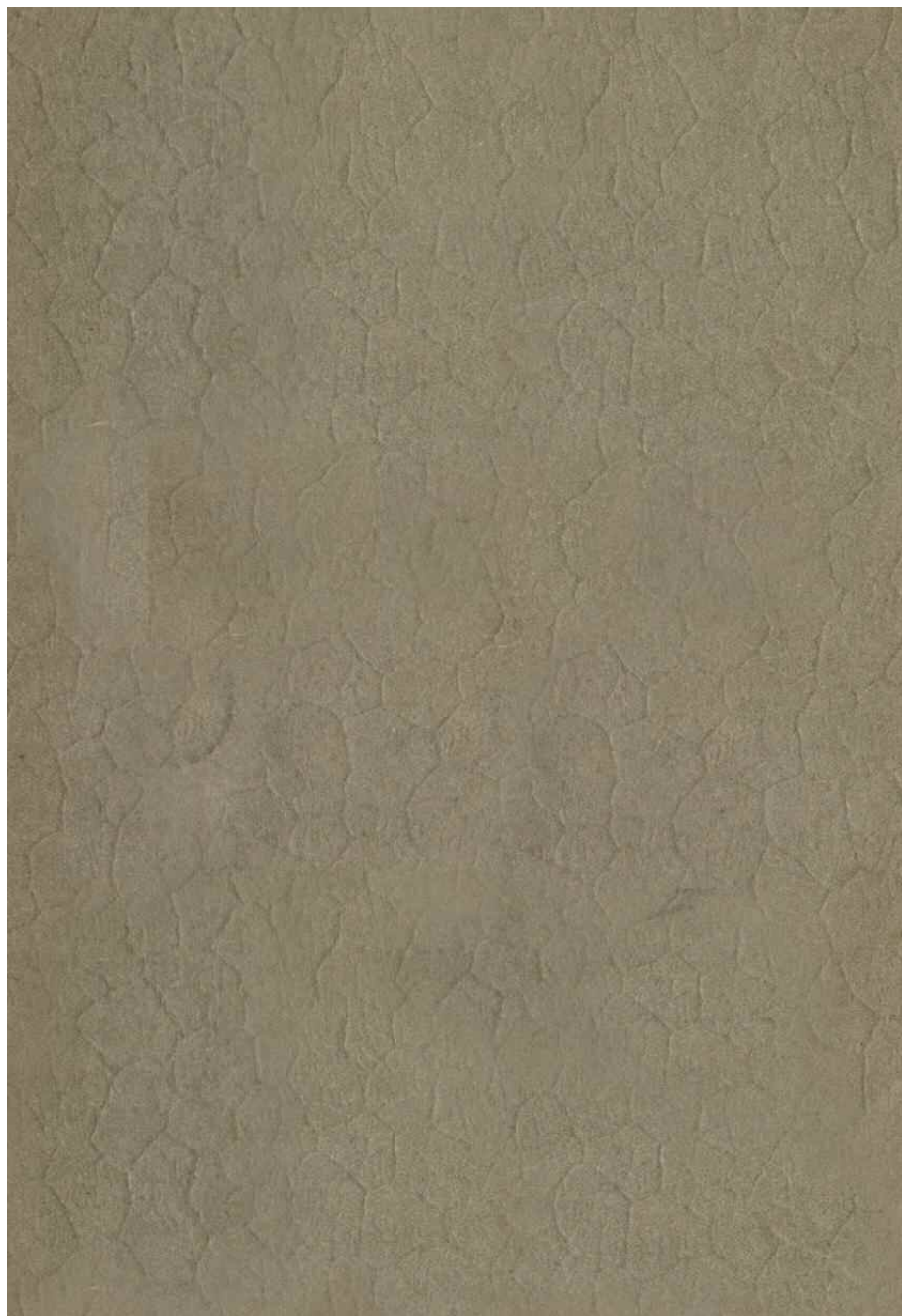
JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre . . .	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . .	1'50 Pengő
Negyed évre . . .	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30 — Pojed. broj Din. 10. —

20.000 DINÁROS IRODALMI PÁLYÁZAT

Schwarz Jenő, a Bácskai Cukorgyár Rt. vezérigazgatója, huszezer dinárt tűzött ki a jugoszláv-magyar közeledés ügyét szolgáló irodalmi pályázatokra

A Kalangya, a jugoszláviai magyarság irodalmi, művészeti és kritikai folyóirata, midőn az idén új köntösben, új formában és új, frissebb szellemben megindult, egyéb célkitűzései mellett programjába vette a népek békéje és közeledése eszméjének szolgálatát is. A Kalangya, megértve az új idők parancsát, különös gondot kíván fordítani a jugoszláv-magyar baráti közeledés gondolatának serkentésére, azoknak az eszközöknek és lehetőségeknek felhasználásával, melyek a szellemi és kulturális élet területein kínálnak. Kölcsonös megismerés nélkül alig képzelhető el őszinte közeledés, a megismerésre viszont alig van járhatóbb út az irodalomnál. A szellemi és kulturális közeledés előfeltétele a gazdasági és politikai együttműködésnek, az előbbi mintegy előkészíti a lelkeket a tartósabb és mélyebbről fakadó barátság gondolatának befogadására.

A szó és az írás kulturákat és népeket összekapcsoló erejét ismerte fel Schwarz Jenő, a Bácskai Cukorgyár Rt. vezérigazgatója akkor, midőn arról a nemes, nagyszerű és kisebbségi kulturéletünkben egyedülálló szándékáról értesítette a Kalangya szerkesztőségét, hogy 20.000 dinárt bocsájt oly irodalmi pályázat céljaira, mely a két szomszéd nép közeledésének ügyét egyengeti. A Kalangya szerkesztősége Schwarz Jenő vezérigazgató megértő gesztusát a legnagyobb lelkesedéssel fogadta és a kapott intencióknak megfelelően a következő

PÁLYÁZATOT

írja ki:

1. Regénypályázat, díj 7000 dinár.

A regénypályázaton részt vehet minden *Jugoszláviában* élő magyar író. A regény tárgya szabadon választható. Egyetlen kikötés, hogy a regénynek *művészi formában s propagandisztikus eszközök mellőzésével*, a jugoszláv és magyar nép közeledésének ügyét kell szolgálnia.

A gépirásos pályaművek, jelíggel ellátva, a Kalangya szerkesztőségéhez küldendők. A beküldési határidő: 1938 május 1.

A jelíggé pályamű mellé csatolni kell az író nevét és állandó lakhelyét tartalmazó zárt borítékot is.

A bírálóbizottság a regény- és novella-díjakat, csak Jugoszláviában élő íróknak adja ki.

Figyelmeztetjük a pályázókat, hogy a papirnak csupán egyik oldalán irjanak.

A díj odaitéléséről hététagú bírálóbizottság dönt.

A díj-nyertes regény leközlési joga, a 7000 dináros díj kifizetésével, a Kalangyát illeti meg. A regény könyvalakban való kiadási joga az íróé marad. A Kalangyának jogában áll a második legjobbnak talált regényt — szabad megállapodás után — leközlésre megvásárolni.

2. Novellapályázat.

Első díj 1500, második díj 1000 harmadik díj 500 dinár.

Mint a regénypályázaton, úgy ezen a pályázaton is csak jugoszláviai magyar írók vehetnek részt, a feltételek változatlanok.

A gépirásos jelíges pályaművek beküldési határideje: 1937 szeptember 1.

A regénypályázat eredményét 1938 augusztus 1-én, a novellapályázatét: 1937 december 1-én közöljük.

3. Ugyancsak 10.000 dináros.

PÁLYÁZATOT

ír ki a Kalangya szerkesztősége a jugoszláv írók számára is. E pályázaton *csak jugoszláv írók* vehetnek részt. A feltételek és pályadíjak azonosak az 1. és 2. pont alattiakkal. Csupán a bírálóbizottság lesz más összetételű. *Az idetartozó pályaművek odaitélésében jugoszláv írók döntenek. A szerb és horvát nyelvű pályaművek szintén a Kalangya szerkesztőségének címére küldendők.* Ez utóbbi pályázat meg fog jelenni a jugoszláv folyóiratokban is.

Novivrbász, 1937 árpilis hó 30.

A Kalangya szerkesztősége.

VILÁGPOLITIKAI SZEMLE

Az európai politikai közvéleményt napjainkban a következő fontosabb problémák foglalkoztatják:

1. mindenekelőtt a félelmetesen nagyszabású, a kis és az úgynevezett »semleges« államokra is kiterjedő, általános fegyverkezés,

2. a veszedelmesen izzó spanyol hatalmi kérdés, kapcsolatban a be nem avatkozás kétségbeejtően gyenge fogadalmával,

3. a Földközi tengeri olasz-angol feszültség és a Suez-kérdés, összefüggésben az új olasz gyarmati terjeszkedéssel és a támadó jellegű készülődésekkel,

4. az új nyugati biztonsági egyezmény (neo-Locarno) megkötésére irányuló erőfeszítések, Németország és Itália kibúvókat kereső diplomáciai machinációival és »ellenkövetelései« Keleten,

5. Oroszországnak az európai nagypolitikából való kitessekelésre irányuló olasz-német törekvések (antibolszvista-blokk megteremtése),

6. a Népszövetség problémája a statutumok reformjával kapcsolatban,

7. a Dunavölgy államainak problémája, komplikálva a nagyhatalmak (Németország—Franciaország—Olaszország) féltékeny versengésével a befolyásért,

8. a kisantant és a balkáni blokk államainak új kelet-közép-európai koncepciója, függetlenülési tendenciákkal,

9. az orosz-török kérdés, a Dardanella-kijárat érzékeny problémájával súlyosbitva,

10. Anglia távolkeleti küzdelmei az ébredező és egyre agresszívebbé váló nacionalizmusokkal, tekintettel a két lesbenállóra: Japánra és a Szovjet-Unióra,

11. a német gyarmati kérdés és a nyersanyagelosztás problémája.

Ha ezekhez a problémákhoz hozzáveszünk még néhány »lokális« kérdést, mint az osztrák-német, osztrák-csehszlovák, olasz-osztrák, német-csehszlovák, lengyel-német-francia, magyar-jugoszláv, belga-német, angol-orosz, német-japán és török-francia problémát, nagyjában áttekintettük az egész európai és interkontinentális viharanyagot, amely fojtó sullyal nehezedik a világra és egyre reménytelenebbül kuszálódik a végső kifejlés: a háború felé. Ezek a problémák egymástól nem függetlenek, láthatóan vagy láthatatlanul összefüggnek, és surlódási felületeik kisülései állandó vibrációban tartják a világot.

A politikai problémák azonban nemcsak egymással, hanem egész sor gazdasági kérdéssel is szoros összefüggésben állnak. A világpolitika és világ gazdaság problémái egymástól elválaszthatatlanok és csak kölcsönös összefüggéseikben érthetők meg. A

harc piacokért, utakért, stratégiai pontokért, nyersanyagért folyik. A felduzzadt népesség és a felduzzadt termelés új területeket keres. Ha kell erőszakkal. Politikai, gazdasági és világnézeti háború folyik a világon. Lappangó harc, amely egy gyufaszál miatt nyílt ellenségeskedésben törhet ki.

A FÖLDKÖZI TENGER

A földközítengeri olasz-angol feszültség oka közismert. Az angol impérium távolkeleti piacai és hatalmi bázisai felé a legrövidebb ut a Földközi tengeren és a Szuez-csatornán keresztül vezet. Az angol politikának évszázadok óta minden törekvése arra irányul, hogy ennek az utnak a szabadságát és biztonságát megőrizze. Ezt a célt szolgálja a nyugati kapu Gibraltár és azok a flottabázisok, amelyeket a Földközi tengeren kiépítettek. (Málta, Cyprus, Alexandria, Port-Said, Jaffa és Haifa). Ezt az angol védelmi láncot, amelyet ujabban uszó légi bázisokkal is kiegészítettek, vette szemügyre az új olasz imperializmus, amikor a gyarmatbirodalma felé vezető utak biztosítására ellentámpontokat épített ki a Földközi tengeren. (Pantellária Máltával szemben, Tripolisz Máltától délre, Dodekanézosz és Rhodosz Cyprusszal szemben, végül Tobruk Libyában, Alexandriával egyvonalban). Nem vitás, miért ellenezte Anglia az abessziniai olasz hódítást, és miért nem akarja azt elismerni. Etiópia meghódításával ugyanis Itália érdekeltsége a Földközi tenger középső részén jelentékenyen megnövekedett. Az új olasz gyarmatbirodalomba vezető legrövidebb ut Szuez, amelyet a Cyprus—Haifa—Alexandria által bezárt angol védelmi acélháromszög tart ölelésében. Már most ha Itália hajói előtt az angol Mediterrán-flotta elzárná az utat, csak egy lehetőség maradna Abesszinia megközelítésére: a libyai előretörés angol Sudánon keresztül. De, ha tudjuk, hogy Libya legdélibb pontja is több, mint 2000 kilométernyire van Abesszinia északi határától, érthetővé válik az olasz diplomácia minden erőfeszítése a Földközi tengeri *status quo*, esetleg a tulsuly biztosítására.

A középtengeri olasz »konkurrens« támaszpontok kiépítése az angol bázisok sakkbantartása rendkívüli idegességet keltett a szigetországban. Vitális angol érdekeket láttak veszélyeztetve, ugyanakkor azonban az erejében megduzzadt Itáliát is idegesítette az angol földközítengeri hegemonia, főleg miután az angol admirális az Adrián is tapogatózó lépéseket tett esetleges bázisok szerzésére. Ilyen körülmények között mind a két fél szempontjából legplauzibilisabbnak látszott a megegyezés. Január 2-ikán aláírták a »gentleman agreement«-t, amely szerint a Földközi tenger ki- és bejáratai, valamint a hajózás szabadok, mert a tengernek és kapuinak szabadsága mind a két szerződő félnek vitális érdeke. Kötelezik magukat továbbá, hogy a *status quo ante*, amennyiben azok a földközítengeri államok szuverenitására vonatkoznak, nem fogják megsérteni és tiszteletben tartják egymás jogait.

Két hónap sem telt el, amikor Mussolini az »uriemberi megállapodás« után elindult Libyába, ahol már elkészült az 1900 kilométer hosszú Tripolisz—Tobruk stratégiai ut, — az újabb fenyegetés.

Ezen az új, egyszerű úton szükség esetén hihetetlen gyorsasággal lehet csapattesteket elmozdítani egyrészt Egyiptom (Suez), másrészt Tunisz felé. Libyát ez az út elsőrangú katonai jelentőségű területté teszi, főleg ha elkészülnek a Tripolisz-Tobruk-i főút kiágazásai a sivatagon keresztül angol Sudán felé. Ezek a körülmények, továbbá a Duce libyai útjának az a be nem vallott célja, hogy az »Islam védője« szerepében hangulatot keltsen a brit-ellenes törzsek között, Angliát a tengeri támaszpontok megerősítése mellett arra készítették, hogy nagy lendülettel lásson hozzá egyiptomi hadserege motorizálásához és átcsoportosításához az Ismail—Suez (nyugati) vonalra.

Egyáltalán nem állítható tehát, hogy a »gentleman agreement« után az olasz-angol feszültség megszűnt volna.

A FEGYVERKEZÉS

Az angol kormány nem régen bejelentett gigantikus fegyverkezési programja azonban nemcsak Olasz- és Németországnak, továbbá Japánnak hasonló nagyszabású katonai-technikai készülődésére szánt energikus válasz, hanem az Empire szempontjából parancsoló szükségesség is. A világbirodalom testének legtávolabbi részein egy idő óta ijesztő rianások hallatszanak. Az egyiptomi nacionalizmus, új fellángolása, a páharab és a mohamedán tömegek megmozdulása Közel- és Távol-Keleten, a japán és az orosz aspirációk Közép-Ázsiában és az Indiai Óceán keleti partjain, első sorban az angol világbirodalom számtalan birtoktesteit, utjait, nyersanyagforrásait és piacait fenyegetik nyíltan, vagy burkoltan.

Az ötéves angol fegyverkezési terv végrehajtására 323 milliárd dinárt szavaztak meg (másfélmilliárd font).

Az angol Fehér Könyv adatai szerint Anglia öt év alatt 600 millió font sterlinget költ stratégiai támpontok kiépítésére. A flottát úgy fejlesztik, hogy tulszárnyalja a német-olasz-japán flotta együttes erejét (tiz új sorhajó és 70 új cirkáló). Az angol tengeri légi flotta az olasznak, (amely 1935-ig a legerősebb és legmodernebb volt), kétszerese lesz. A tiz angol repülőgép-anyahajóval szemben Olaszországnak csak kettő van. Herbert Röhm, egy angol katonai szakértő szerint Anglia a flottafejlesztésre előirányzott 600 millió font után fennmaradó 900 millió fontot nem szárazföldi hadereje, hanem a hadiipar tökéletes kiépítésére fordítja. Ez azt jelenti, hogy Anglia nem fog felhalmozni irtózatos fegyverkészleteket, hanem úgy rendezkedik be, hogy háború esetén egész nemzeti termelését a háború szolgálatába állíthassa. A szárazföldi haderő számottevő fejlesztéséről nincs szó a Fehér Könyvben, amiből következtetni lehet arra, hogy Anglia a közeljövőben nem lesz abban a helyzetben, hogy az európai kontinensre jelentékeny hadsereget tudjon küldeni. Ez a körülmény világosan megmagyarázza Franciaország ragaszkodását szovjet-orosz szövetségéhez.

Franciaország 10.000.000.000 frankos nemzetvédelmi kölcsönét lejegygezték. Ennek az összegnek 26%-át a repülés, 38%-át a flotta és 36%-át a szárazföldi haderő fejlesztésére és tökéletesítésére fordítják.

A francia hadvezetőség minden törekvése az, hogy adott pillanatban az angol és francia flotta együttműködjék úgy az Atlanti Óceánon, mint a Földközi tengeren. Ebből a célból a flottát olyan mértékben fejlesztik, hogy a Földközi tengeren egyedül (az angol mediterrán flotta nélkül) legalább olyan erős legyen, mint az olasz, az Atlanti Óceánon pedig legalább olyan, mint a német flotta. A francia flottafejlesztést siettetni Olaszország nyílt beavatkozása a spanyol háborúba, aminek nyilvánuló célja a Franco-féle nemzetiek győzelme esetén a földközítengeri hegemonia megszerzése, ami úgy az angol, mint a francia érdekeket a legélesebben sérti.

Az USA, mivel szárazföldi veszély nem fenyegeti, hadiflottáját fejleszti minden képzetet felülmúló méretekben. A flottafejlesztési program végrehajtására 530 millió dollárt irányoztak elő. Nyolcvan csatahajó épül és a legénység létszáma 110.000-re emelkedik. Épül 250 új hidroplán is.

Németország a legnagyobb iramban fegyverkezik. Nem csak az összes hadiipari üzemek dolgoznak kapacitásuk 80—90 százalékával, hanem a kémiai gyárak is. A flottaépítési program 400.000 tonnát irányoz elő. Ez a hajótonnamennyiség 1941 előtt aligha készülhet el. A helyzet most az, hogy Németország egész nemzeti természetét úgy szervezi meg, hogy háború esetén az ország és a haderő ellátása ne szenvedhessen csorbát.

Míg Olaszország a Földközi tengeren, Németország a Keleti tengeren törekszik tulsulyra. Itt azonban szembe találja magát egy új tengeri nagyhatalommal, Oroszországgal. Közismert, hogy a Szovjet-Uniónak van ma a legnagyobb és legtökéletesebb buvárhajó-flottája és igen magas nivón áll a tengeri aviatikája is. A keletitengeri német aspirációkat a francia-angol-orosz flotta együttes sokszoros ereje teszi illuzórikussá. A francia-orosz szövetségnek kétségkívül jelentősége ebben a tengeri együttműködésben rejlik, ami megfelel az angol érdekeknek is.

SZERZŐDÉSEK HÁLÓZATA

Míg egyfelől a legnagyobb szabású fegyverkezést és haditechikái tökéletesedésre, harci előkészületekre való kétségtelen törekvéseket látjuk, másrészt, mint már két évtizede szakadatlanul, megújulnak azok az igyekezetek — őszinték, vagy nem őszinték — amelyeknek célja a béke fenntartása és örök időkre való biztosítása a kontinensen. Nem hangzik el nyilatkozat felelős államférfiu szájából, amelynek unalomig ismert refrénje ne a békére való törekvés és békepolitika hangsúlyoztatása volna s mégis az a valóság, hogy a világ népei »tengelyek«, világnézetek, blokkok és paktumok merev falai mögé rejtőznek. A világdemokráciával szemben áll a világfaszizmus, a Páris—London-i tengellyel szemben áll a Berlin—Római-tengely, a balkáni blokkal szemben az olasz-magyar-osztrák blokk.

Érdemes áttekinteni, hogy a világháború befejezése óta a nyugtalan és bizalmatlan Európa, amelynek egyetlen nemzete sem tud hinni a másik nemzet »békés« szándékában, hányféle és miféle szerződésekkel igyekezett egyrészt a saját biztonságát, másrészt az »európai béke« ügyét szolgálni.

1922-ben a weimari Németország megkötötte Oroszországgal a rapallói semlegességi és gazdasági egyezményt, 1926-ban pedig a német-orosz barátsági és együttműködési egyezményt, amelyet 1931-ben meghosszabbítottak (érdekes, hogy a ratifikálás 1933-ban, a Hitler-uralom idején történt meg). Ezek a szerződések — természetesen csak papíron — ma is érvényesek.

A horogkeresztesség uralomrajutásával izzóvá vált európai légkörben a fenyegetett Franciaország és a negligált Szovjet 1932-ben megkötötte a francia-orosz meg nem támadási, 1935-ben pedig a kölcsönös segélynyújtási egyezményt, ami arra vezetett, hogy Németország felmondta az 1925-ben megkötött locarnói szerződést és bevonult a demilitarizált Rajna-zónába.

1934-ben kötötték meg tíz évre a lengyel-német meg nem támadási szerződést,

1936-ban felújították az 1921-ben kötött francia-lengyel paktumot,

1932-ben jött létre a lengyel-orosz meg nem támadási szerződés,

1931-ben kötötték meg a román-lengyel garancia szerződést.

1921-ben jugoszláv-csehszlovák, román-csehszlovák, román-jugoszláv szerződést írtak alá, majd 1933-ban megalakult a kis-antant,

1924-ben a francia-csehszlovák szövetség és ugyanebben az évben jött létre az első jugoszláv-olasz és olasz-csehszlovák szerződés.

1926-ban megkötötték a francia-román és olasz-román szövetségi szerződést, ugyanebben az évben az olasz-albán baráti paktumot, majd 1927-ben az olasz-albán véd- és dacsövetséget.

1927-ben írták alá a jugoszláv-francia együttműködésre vonatkozó szerződést is az előbbi ellensúlyozásképpen, s ekkor szakadt meg az olasz-jugoszláv kapcsolat. De még ugyanebben az évben, 1927-ben, az új olasz külpolitikai orientáció az Anschluss-veszély és a német nyomás miatt megteremtí a középeurópai befolyáshoz vezető utat és aláírják a magyar-olasz, majd az olasz-osztrák barátsági egyezményt.

Olaszország és Franciaország egyaránt igyekeztek a Dunamedencében befolyáshoz jutni s míg Franciaország Csehszlovákiával, Jugoszláviával és Romániával jutott szoros barátsági kapcsolatokba, Olaszország felhagyott kisantant orientációjával s Magyarországgal, Ausztriával, Albániával, 1928-ban Törökországgal, majd Görögországgal kötött szerződést. Az 1929-ben lejárt jugoszláv-olasz és az 1934-ben lejárt román-olasz paktumot nem újították meg.

1934-ben jött létre, francia-angol ösztönzésre, a balkáni szövetség, Bulgária nélkül, Törökországgal, Görögországgal, Romániával és Jugoszláviával.

1935-ben a balkáni szövetség tengeri segélynyújtási egyezményt kötött Angliával (az abesszin háború idején), amelyet az afrikai hadjárat befejezése után gyorsan felbontottak.

1937 január 24-ikén létrejött a jugoszláv-bolgár örökös barátsági egyezmény.

1937 március 25-ikén pedig az olasz-jugoszláv barátsági együttműködési és gazdasági egyezmény.

Ez a szerződés-hálózat természetesen nem teljes, kiegészíti még egész sereg más, kétoldali szerződés, különböző államok között.

A RÉGI ÉS ÚJ LOCARNO

A nyugati biztonságot a locarnói szerződés volt hivatva garantálni, amelyet 1925 október 16-ikán irtak alá Franciaország, Németország és Belgium. Anglia és Olaszország a garantáló hatalmak szerepét töltötték be. Ebben a paktumban Németország lemondott minden nyugati aspirációjáról. Megállapították a területi *status quo*, a felmerülő vitás kérdésekben lemondtak a fegyveres elintézésről, precizították egy választott bíróság összetételét és eljárását indokolatlan támadás, vagy a versaillesi szerződés megszegése esetére és megszabták a garantáló hatalmak (Anglia és Olaszország) kötelezettségeit a retorziók kérdésében. A Locarnó-paktumban mondták ki a rajnai zóna katonamentességét.

Ez a szerződés omlott össze 1933-ban, Németországnak a Népszövetségből való kilépésével, a szédületes fegyverkezéssel, majd a valósággal kikényszerített francia-orosz szerződés megkötése után a rajnai demilitarizált zóna német részről történt megszállásával.

A Harmadik Birodalom lerázta magáról az összes vállalt kötelezettségeket és ma a versaillesi szerződésnek már csak a gyarmati pontja van érvényben.

A Foreign Office és a Quai d'Orsay, amelyeknek politikai principiuma elsősorban a nyugati biztonság, Briand és Stresemann Locarnójának likvidálása után, más alapokon próbálkoztak, új Locarno-t létrehozni.

Németország — ez most is a helyzet — hajlandónak mutatkozott új nyugati biztonsági és légi támadást kizáró egyezményt kötni, de csak azzal a feltétellel, ha a nyugati paktumot nem hozzák junktimba a keleti biztonság kérdésével. Párisban is, Londonban is érthető idegenkedéssel fogadták ezt az ajánlatot, hiszen az egyértelmű volna azzal, hogy Nagy-Británia és Franciaország, a maguk nagyon is kétes biztonsága ellenében, szabadkezet adnak Németországnak Keleten. A Foreign Office-ban és a Quai d'Orsay-n is felmerült a kérdés: és mi lesz azután? Hiszen a Harmadik Birodalom szemünk láttára tette papírronggyá Stresemann és Briand békeművét.

Az új Locarno kérdésében háromféle álláspont van:

Franciaország tekintettel orosz szerződésére úgy véli, hogy a béke egy és oszthatatlan, tehát be kell vonni az új Locarnoba Oroszországot és Lengyelországot is.

Anglia nem hajlandó olyan nyugati egyezmény megkötéséhez hozzájárulni, amely nem a népszövetségi alapokmányon nyugszik. Az angol külpolitika alapja továbbra is a kollektív béke és az együttes biztonság.

A *német* és *olasz* válaszjegyek, amelyeket március elején ebben az ügyben Londonban és Párisban átnyújtottak, teljes egészükben még nem ismereteseek. Olasz félhivatalos jelentések szerint Olaszország az új egyezményben a régi paktum felelevenítését ki-

vánja, a megváltozott viszonyok figyelembevételével, a következő alapelveken:

1. Franciaország, Németország és Belgium kötelezik magukat egymás határainak tiszteletbentartására és meg nem támadási egyezményt kötnék.

2. Olaszország és Anglia kötelezik magukat, hogy a paktum megsértése esetén együttesen határozzák meg a támadó fél fogalmát.

A német álláspont az, hogy a nyugati paktumot függetleníteni kell a Népszövetségtől és rendelkezéseivel mindenképpen kötni a négy hatalmat.

Az angol-francia egységes állásfoglalással szemben áll tehát a leplezetlenül támadó élű német—olasz álláspont. Az utóbbi kettő egyezik abban, hogy a Szovjet-Unió kizárását főszirozza az európai politikából. Legújában Németország ehhez a feltételhez már nem ragaszkodik olyan mereven. Mussolini állásfoglalása a Szovjet ellen azonban annál kategorikusabb. Az olasz válasziggyezék ragaszkodik a francia-orosz paktum azonnali felmondásához, amit a jelenlegi Franciaország nem fog teljesíteni, annál kevésbé, mert nem hagyhatta cserben keleti szövetségeseit, első sorban a szorongatott Csehszlovákiát. Másrészt a német álláspont elfogadása azt jelentené, hogy Franciaországnak nem lenne joga ahhoz, hogy keleti szövetségeseit segítse, ha Németországgal konfliktusba keverednének. Ha Franciaország — állapította meg a párisi sajtó — mégis segítséget nyújtana szövetségeseinek, a német javaslat alapján Németországnak joga lenne Anglia és Olaszország segítségét igénybe venni Franciaország ellen!

A német-olasz javaslat, amely tele van csapdákkal és nyilvánvaló szándékkal, aligha fogadható el még tárgyalási alapul is. A Harmadik Birodalom keleti aspirációit egyetlen nyugati demokratikus nagyhatalom sem támaszthatja alá oly módon, hogy megköti saját kezét Németországgal szemben, míg Németországnak szabadkezet hagy keleti hódító törekvései megvalósításához.

Belgium ebben a reménytelen helyzetben *önálló akciót* kezdett biztonsága megszerzéséért. III. Lipót belga király londoni útja és a párisi belga követ lépései után megszületett a belga semlegesség. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy Belgium a jövőben francia és angol kapcsolatait is a legszigorúbb semlegesség elvei szerint kívánja kezelni. A Páris—London—Brüsszel között érvényben levő meg nem támadási és kölcsönös segítségi szerződés 1937 április hó 10-ikén megszűnt és a jövőben sem Anglia, sem Franciaország nem vehetnek igénybe belga területen stratégiai pontokat, légi megfigyelőállomásokat és repülőtereket. Belgium úgy Német-, mint Francia- és Angolországgal szemben a teljes semlegesség álláspontjára helyezkedik.

Szegedi Emil

Ö R Ö K S Z E R E L M E M

legjobb egyetértésben éltünk Szabinával. Pajtásaimnál is jobban szerettem őt. Hiába mondta anyám, hogy ő nem hozzám való barátnő, és hiába beszélt Szabina férje is, Pischke Kornél árvaszéki ülnök, akinek jobbkezéről a hüvelyk- és mutatóujj hiányzott; hiába huzta a fülemet, amikor senki sem látta, s krákogott és hápogott asztmás hangján: »du verfluchter Hund, én téged nyársra huzlak, mint a szalonnát kirándulásokon, parázs fölé tartlak és megsütlek elevenen«. Én magamban jót nevettem Pischke ur fantasztikus fenyegetésein, s amint egy kis rés támadt az ajtóban, ahol megcsipett az öreg, besurrantam a szobába és zsupsz be, Szabina ágyába.

Ő már várt rám. Még oda sem értem az ágyához, már fellibbentette a paplant, amelynek kék selyemszövetén fehér hattyúk usztak. Felhajtotta a takarót, oldalt beljebb huzódott és hagyta, hogy belevessem magam a nyirkos melegbe, ~~híró testéhez ériek, amelyen felcsuszott a batiszt hálóing.~~ Akkor fejét hirtelen lehuzta a paplan alá, s onnan a sötétből kurrogott:

— Kukkuruuu, hihíhi, kukkuruuu... — Hoi van az a galamb? — Kérdeztem én, mintha nem tudnám, hogy ő adja ezeket a hangokat. — Hol van az a gerlice? Hadd fogiam meg, hadd szórjak sőt a farkára, hadd kössem hátra szárnyait, üssek a csőrére, mert ez mindig becsap engem. Ez a huncut galamb nem fog engem megtréfálni többé. S lecsaptam a paplanra óvatosan, de hirtelen, mintha madarat fognék. Ebben a pillanatban ő már az ágy másik végéből: öltötte ki felém a nyelvét. De aztán felborzolta fekete haját, arca haragosra vált, olyan volt, mint az ördög, ha megkörnyékezi az ártatlan lelkeket, s lassan kuszott felém, míg nagy szeméit belém furta. A hangja is olyan volt, mint az öreg koldusoké, akik sok pálinkát isznak: Most betömlek a zsákba, odaadlak a cigányoknak, hogy beleveessenek a fekete tóba, hogy lóhust adjanak enni hajdina kásával. Most lakolsz! Miért vesztetted el a pincekulcsot? S a fatálat miért? Most miből eszünk vasárnap? Kalapból mi? Vigyétek cigányok, vigyétek ezt a gézenguzt!

Mindezt ő olyan komolyan mondta, úgy kiáltott, olyan hangosan, mintha a másik szobában cigányok lettek volna elbujva a szublód mögött. Félszemmel az ajtót figyeltem, hogy vajjon bejönnek-e, de arcomat én is mérgesre ráncoltam és leguggoltam mereven, mint a macska, ha egérre les, s én is ijesztgettem őt

mély hangot mimelve: — Fogd meg fekete kutya, fogd meg a lábát, harapj belé fekete kutya, vau, vau, vau, fogd meg, vau vau, ...

Jó volt így játszani, de később is még soká eszembe jutott a fatál, az elvesztett pincekulcs, amiből semmi sem volt igaz, s a cigányok, akik egyszer talán mégis eljönnek értem és elvisznek eladni a vásárban. Sokszor egyedül is eljátszottam ezeket a mókákat, mintha Szabinával lennék, utánoztam az ő hangját, s úgy ugrottam otthon a viaszosvászonra bevont diványra, mintha Szabina ágya lenne.

Játékaink csak akkor szakadtak meg, amikor Pischinszky ur alsóruhában bejött a konyhából, ahol a reggelit készítette. Megálit fityegő hangján az ágy előtt, rózsás papucsba bújtatott lábait szétvetette és fátyolos hangon, mintha odakint a konyhán előzőleg mostoha sorsán sirt volna, így szólt:

— Nyolc óra lesz mindjárt és én még mindig pucéran vagyok. Kilenckor kezdődik a hivatal, s nekem még vigyáznom kell a tejre, hogy ki ne fusson. Hát élet ez? Élet? — s összébb huzta lengő nadrágszárait, arcát elfordította az ablak felé, mintha azt nézné, halálra zuzná-e magát, ha leugorna.

— Hát láttak még ilyen totóka embert? — rikácsolta Szabina — hat óra óta kint szuszog a konyhában, s még a tejet sem forralta fel. Csak arra volnék kíváncsi, hogy mit műveltél eddig a konyhában? Biztosan hallgatóztál megint az ajtó mögött. S közben én olyan éhes vagyok, mint a farkas.

— Ez csak azért van, mert én mindig utolsó vagyok — válaszolta Pischinszky ur melán, s szemét még mindig nem vette le az ablakról — minden előbbre való mint én. A játék is ezzel a kölyökkel.

De Szabina nem figyelt férje bánatos monológiára. Gyorsan lenyomott engem a paplan alá, s éneklő hangon így szólt:

— Ön az kedves Trubeckój hercegem? Csak egy pillanat türelmet kérek, míg rendbeszedem a hajamat. Rögtön, azonnal, ugye nem haragszik, hogy megvárakoztattam? Szabad!

S meleg teste mellől én most előbujtam, megcsókoltam a kezét, mert erre már betanított: — Örülök, hogy láthatom. Milyen jó színben van. Szébb, mint valaha.

— A Trubeckói hercegről mindenki tudja, hogy kedves ember — énekelte ő — legjobban én tudom. Drága hercegem.

Igyekeztem előkelő arcot vágni, s ingemet lehúztam a térdemen. Így beszéltem tovább vele. De Pischinszky ur nem tágitott, szíjogva váltogatta lábait, s így folytatta:

— Inkább mentem volna a harctérre, lettem volna hősi halott, mint egy ilyen asszony férje. Csak megvolnának az ujjaim. — Aztán fellázadt rabszolgaként dobantott egyet a papucsával. — Nem bírom tovább ezt az életet. Végzek magammal! — Majd atyai le-

nézessel hozzátette: — Schämst du dich nicht Sabina? Ezzel a gyerekekkel itt..... — Megfordult, hogy kimenjen a konyhába, de most Szabina szólt felé:

— No, gyere, béküljünk ki. Legyen ő a Trubeckoj herceg — fordult hozzám — jó? Az egyszer legyen ő, te lehetsz még eleget.

Piseminszky odavánszorgott az ágyhoz és meghajtott magát, lovagiasan, mint ahogy egy lengyel nemeshez illik. Szabina kidugta a lábát a paplan alól, s azt mondta:

— Csókolja meg ezt a lábat hercegem, minden rendben lesz. No, csókolja meg, ne tétovázzék.

Piseminszky ráborult a térdére, és önfeledten csókolni kezdte. Szerettem volna megütni a nyomorultat. Csak lett volna bátorságom és erőm hozzá. Szabina lehunyta szemét a csókok alatt, s ez még jobban felbőszített. Aztán, hogy dallamos hangon beszélt hozzá, sirni szerettem volna.

— Nagyon jó hercegem! Nagyon jó. Ön most elvégezte dolgát, fáradijon szépen a konyhába, ahol találkozunk.

Piseminszky kiment, s én duzzogtam, rá se néztem Szabinára. De ő kitalálta bánatomat, fejemet két tenyere közé fogta, szemembe nézett, majd csókolni kezdett: — Ó, te bolond, te csunya kis férfi! Mégis odaadlak én a cigányoknak. Az lesz a legjobb, mert különben még késhegyre mentek Kornéllal. Látom már, egyiktekről te kell mondanom.

Sok verést szenvedtem el anyámtól Szabina miatt, s nem egyszer veszekedett vele is, amiért mindig magánál tart. De én, ha sárkányt kötöttem, már rohantam vele Szabinához, s hívtam jöjjön a kertbe, engessük együtt a felhők közé ezt a színes papírrongyot. Mert akkor ő a sárkányhoz is beszélt, akárcsak hozzám, és mindenféle üzenetet bizott rá, ha odafent találkozna a szellemekkel, adja át nekik. — Csak arra kell vigyázni, hogy meg ne haragudjanak, — mondta — ha alusznak, ne zavard őket, ha ébren vannak, akkor a legöregebb boszorkánynak szólj, aki vasfázékban sístergő parázs előtt ül. Mondd neki, hogy Szabina tiszteli, és kérdezi, hogy mikor lesz gyermeke. — S amikor visszahúztuk a sárkányt, Szabina keserves sirásba fogott. — Nem lesz, nem lesz, soha sem lesz....?

— Ne sirj, — mondtam én — A sárkány nem tud beszélni, ez csak játék, biztosan hoz majd neked a gólya, de addig is itt vagyok én.

Szabinának igaza volt, egyikünkről le kellett mondania. Sőt később mind a kettőnkről. Ma sem tudom, én voltam-e oka ennek? Piseminszky ur ugyanis egy szép napon megunt a csonka kezével az életet és felkötötte magát a rollózsínorra. Halott lábáról leesett egyik papucs a utcára, s így fedezték fel a tragédiát. Engem hajnali álmomból keltett fel az anyám, arcomat simogatta és

ujra könyörgött, hogy az egyszer ne menjek fel Szabinához. Gyanus volt, hogy meg se várta, amíg felébredek, de hallottam a sirást és a rémült kiáltozásokat az udvarról, s megéreztem, hogy Szabinával lehet baj.

— ~~Szabina~~ nő volt ez mindig — sipitották a vénasszonyok — ilyen áldott embert a halálba kergetni. Gyilkos! Gyilkos!

— Le kellene csukatni, felakasztani őt is a másik ablakra, mert az ilyen nem érdemli meg az életet.

— Tébolydába vinni, mert nincs esze ennek — tanácsolták mások s az ablakból láttam, hogy fenyegetőleg tódulnak Szabina ablaka alá. Akkor én sirni kezdtem, rettenetesen toporzékolni, el akartam menni hozzá, tudni akartam mindent, pontosan, hogy mi történt, s miért, de anyám nem engedett. Bezárta az ajtót, s hiába fészittem neki a hátamat, hiába fetrengtem előtte megzöndülve a sirástól, hiába könyörögtem neki, hogy engedjen el... Ugy vitt el karjaiban, rugkapálva, a nagyanyámhoz.

Néhány nap múlva mehettem el csak Szabinához. Furcsa volt, hogy ~~Pischinszky~~ ur nem fogadott a konyhában, hogy nem huzta meg a fülemet, s nem akart nyársra szurni. Lábujjhegyen mentem a szobához, s már kint elkezdtem kurrogni: Kukkuruuu, hihihí, kukkuruuu... Hol van az a galamb?...

De Szabina nem válaszolt. Ágyában feküdt és szomorúan nézett maga elé. A takarót sem hajtotta fel, pedig én úgy vágytam arra a nyirkos, bársonyos melegre, úgy szerettem volna hozzábujni, de ő csak annyit szólt:

— Olyan jó ember volt, olyan áldott lélek, minek kellett elpusztulnia az én galambomnak. Most már ki fogja ágyba hozni a reggelimet, ki fogja megcsókolni a lábamat, a térdemet. Senkim sincs, senkim... Pedig én úgy szerettem őt, drága galambomat, Trubeckój hercegemet...

Rettentő fájdalmat éreztem, de legyűrtem magamban, s így szóltam hozzá:

— Eresszünk sárkányt délután, kérdezzük meg mit csinál az égben, haragszik-e ránk?

— Az csak játék — felelte ő bánatosan — s én többé nem játszhatom.

Akkor eimentem halálos fájdalommal a szívemben, s ő nem marasztalt. Néhány hét múlva elutazott egy másik városba, s csak nemrég, husz évvel később, láttam újra. Azóta sokszor emlékeztem rá, már nagy kamasz voltam, s lányokkal sokszor akartam játszani galambok turbékolását, cigányokkal való ijesztgetést: miért történt el a fatálat? — mondtam nekik, de ők értelmetlenül néztek rám, s úgy csókoltak meg, mint a beteget szokás, gyengéd, anyai szeretettel. ~~Az ágyamban~~ a meleg sem volt olyan ártatlanul édes, s a ~~testük~~ sem oly játékosan nyugodt.

Egy trafikban találkoztam Szabinával. Ő a pult mögött állt, öreg volt és elhasznált a gondtól, nyakára vastag kendőt csavart, s a hangján hallottam, hogy a torka fáj. Lesütöttem a szememet, amikor dohányt kértem, de ő rámnézett és bátortalanul kérdezte:

— Bocsánat uram, nem X. Y. ön? Nem. Z. városból való? — s fürkészve az arcomba nézett.

— Nem — mondtam én — valami tévedés lehet — s magam is csodálkoztam, hogyan fért ki hang a torkomon.

— Pedig nekem volt egy kis barátom — mondta s elmerengett — éppen ilyen szeme volt, s ilyen homloka, s ilyen szája, éppen ilyen volt, mint ön uram, csak gyermek volt még, egészen kicsi gyermek. És játszottunk mindig, mert nekem nem volt gyermekem. Kukuruuu, hihhi, kukuruuu, hihhi, — mondtam én a paplan alá bujva, s ő kereste a galambot, pedig csak én utánoztam a kurrogást, s a Trubeckói herceg is ő volt, mert tetszik tudni, nekem nem volt gyermekem. De ilyen hasonlatosság, milyen érdekes....

— Tévedés lehet, az életben többször fordul elő ilyesmi — mondtam hüvösen — tévedés, én nem vagyok az, akinek ön gondol asszonyom.

Néztünk még egymásra egy ideig, majdnem kísértés fogott el, hogy leleplezzem magam, hogy leboruljak megsárgult öreg kezére, s megcsókoljam, hogy bevalljam neki, hogy mindig őt szerettem, őt álmodtam vissza mindig, mert az első szerelem örök. De erőt vettem magamon. Mi értelme volna, játszhatnék-e vele még, amikor ily öreg, megöszült, didergő asszony lett, s én már nem vagyok olyan ártatlan, mint akkor voltam.... Eltettem a pénzt, amit visszaadott és megfordultam az ajtó felé.

— Jónapot, — mondtam és éreztem, hogy hangtalanul néz utánam, szeme végigmér, nézi az alakomat, amely éppen olyan, mint kis barátjáé, csak megnyult, megerősödött. Az utcán meg kellett fogódnom, hogy el ne essem.

Herceg János

A FEKETE TORONY

NÉHÁNY SOR A SAJÁTOS BÁCSKAI LÉLEKRŐL

Erdélyi testvéremnek küldöm, váaszul arra a kérdésre, hogy van-e sajátos bácskai arc, sajátos bácskai lélek.

Ott kell kezdenem a fekete toronynál, egyetlen épségben maradt építészeti emlékünknél, mely ötszáz évnél is öregebb. Dél-bácskában, a Mosztonga szomszédságában veti fejét az égnek, az ősi Bács városában, mely faluvá sorvadt. Ugy áll ott, mint valami ittlefejtett tanuja, messzi évszázadoknak. Ormóttan széles talpát mélyen ereszti a földbe, s köszemével tűnődve bámul a pusztaságba vagy talán az idő semmijébe.

Egyetlen bácskai műemlékünk. Nyers, komor és formátlan, minden köve mosszattal vert és fekete. Nincs stílusa, de minden darabja embervérrel áztatott. A mi egyetlen műemlékünk! A mélyszemű Idő mintha hunyorított volna egyet, mikor meghagyta tatár-és törökdulásokon át, hirmondónak.

Mert volt idő, midőn Bácska csak ebből a toronyból állott. Minden más rommá, semmivé változott. Csak a fekete torony maradt meg. Itt maradt — csodának!

Aki ma Bácskáról vagy a bácskai lélekről ír, annak látnia kell a tornyot, mint egyetlen szimbolumát a felette elvonult majdnem hétszáz kemény esztendőnek.

Jól tudom, hogy felétek tucatjával vannak ilyen emlékek. Talán meg is mosolyogtok, vagy ki is nevettek, hogy éppen ezt a formátlan tornyot hívom tanuul. De mi szegények vagyunk, a történelem — s ezt szószerint kell vennetek — nálunk mindent elpusztított. Mig Erdélyben a felvonuló ellenség csak kicirkalmazott irányban lépkedhetett, miközben a menekülők járatlan hegyi utakon kincseket lophattak fel és rejthettek fellegvéraikba, mi; egyetlen országút voltunk, melyen tengerként söpört végig az ellenség. Nekünk nincs multunk, mert eleinkből jóformán senki sem maradt meg, de azért ma mégis vagyunk, s keményen nézzük a fekete tornyot, mely dacosan néz vissza reánk, mintha azt kérdené, hogy mi lesz a bácskai néppel?

*

Most pedig beszélnem kell testvér a bácskai föld színéről, erről a szalonnás fényű feketeségről, melyen ha végigfekszik a napsugár,

életrehívja a puszták énekét. Mert a bácskai dal mindig pusztai ének. Méla és egyhangu — esetlen, nehézkes léptű emberek dala. S mi ezzel az egyhangu dallal az ajkunkon vagy hosszú, szóztalan hallgatással, csak járjuk a mezőt, dagasztjuk a sarat, taposunk a port, s bele-belekémlünk a ránk leselkedő, rejtelmes éjszakába: mi lesz, jaj, mi lesz velünk holnap? Ez a mi sorsunk! S közben szívünkben s agyunkban ott viseljük a buzaföldek nehéz gondját.

Mert tudod-e mi az: harcolni, vívni a számok apró ádáz hadseregével, a gabona szeszélyes árfolyamát lesni, mérni, jegyezgetni, s remegve figyelni messzi piacok árrezdülését, mikor még az összeadás is fejtörés, s az egyszeregy is oly nehéz! Bölcsnek lenni, mikor az igazi bölcsök agya tótágast áll. Tudod-e, mi ez? Mintha csak sokmázsás követ görgetnél, hengergetnél esztendőkön keresztül, soha-meg-nem pihenve, többször már-már alig birva, csak az egyszerű pusztai dalban találva vigasztalásra, egy-egy percnyi oázisra, a pusztai dalban, mely oly egyenesen leng és bodorodik a kékszemű ég felé, mint valami megbékítő imádság. S ha elszállt a dal, a bácskai ember tünődve áll a Telecska lankásán, a horgosi homokosban vagy a Tisza partján, s nézi a földet: szerelmét, melybe úgy kapaszkodik bele, mint a terebélyes nagy fa, szerteszaladó gyökércsapjaival, egyre messzebb, egyre mélyebben. Hiába mondd, hogy ez mindenütt így van, mert a bácskai lélek nem álmodozó, mint a másvidéki, ő ki is elégíti vágyálmait — munkával.

A fekete torony látta, hogy mi volt itt hétszázötven évvel ezelőtt — még nem felejtette el az ingoványt, a mocsarat és sártenget, melyben a Duna és Tisza karjai ölelkeztek, de látta azt is, mikor a kopják árnyékában visszahuzódó török hadsereg nyomában fellángolt munkadűh csodát teremtett a maradvány östen-gerből.

Szél sir a pusztán, titkokat rengető, nagy terhes titkokat. Tavasszal megduzzadnak a hatalmas vizek, s a Duna és Tisza úgy feszülnek a gátaknak, mintha egy egész világot akarnának elnyelni. Jajszó szaladgál és sikoltoz a veszélybe sodort partokon, s a szerémségi hegyekből átszakadt szél félrevert harangok fekete zugását kongatja bele a dermedt és didergő pusztai éjszakába. Átokká vált a víz, mely máskor áldás, s a bácskai csontos és dacos arc sötétén nézi a megduzzadt, rohanó folyót, hogy a nekivadult hullámokkal ádáz birokra keljen a földért, a drága bácskai humuszért.

Bácskai arc — homok és por fedi vastagon, és sok rajta a verejték. Magyar, szerb vagy német? Testvérek vagyunk, egymás-

hoz hasonlók, egy vérrel mosottak, de azért mégis úgy kerültünk egymással szembe a világháború nagy forgatagából, mint akik nem együtt s egy verejtékkal mentettük át a törökdulásos és farkascsordás pusztaságból gyönyörű virágzásba a bácskai földet.

Másban is csupa ellentét az életünk. Zsirbadagadt gazdagság és avas csontot harapdáló szegénység, mintagazdák és földnélküli nyomorultak, zongorás, sokszobás parasztházak és télen is mezitlábú parasztyerek, nyugati kultúra és analfabétizmus, szanatóriumok és ősi módon kuruzsló vénasszonyok, emberek, akik még sohasem láttak mást, mint tanyát, s emberek, akik már bejárták a félvilágot. Keverék-világ, keverék-néplélek — munkadűh és keleti lustaság. A nagyanya babonás ijedelemmel teszi keresztbe a separót az ajtón, diákunokája a másik szobában történelmi materializmust olvas. Kik vagyunk, magunk sem tudjuk, sokféle szálból szövődött a lelkünk, és sorsunk titokban sokféle szerepre tartogat. Bács város több, mint ötszázéves fekete tornya pedig várja, hogy a késő utódok tovább építsenek rajta.

Markovich Mihály

Ez a vers

*Ez nemcsak hang és nemcsak szó.
Lehetne fény, lehetne ó
borok parfümje vagy gitárzene,
vagy messzibeívelő kiáltás . . .
(mikor a lélek minden porcikája reszket)
Ez itt a vers. Amelyben a keresztet
válladra vetted a viláért.
Költő vagy. Lelked nem eresztett,
megfogott, mint halat a háló.
Vannak szavaid, miket szaval
pár értelmetlen tág torok,
te mosolyogsz csak s jól tudod,
hogy MENNYI MINDEN NINCSEN BENNE,
AMI A MÉLYBEN HÁBOROG.*

Irta: ARATÓ ENDRE.

C S I L L A G Ü Z Ó

Hét-esztendő-hosszat csak forgácshalmokból számította Gazsi, hogy mennyit ért a napi vesződség. Nekidölv a gyalupadnak, fából hántotta azt, ami gondolat volt benne, mintha egy mélyen elburkolt magról kopasztgatta volna a soklevelű takarót. A mag néha bölcsőtalp lett, néha asztallába, már ahogy elé szabta a vén mester szava.

— Ez bizony nem több, mint az egy huron kivert nőta, — vélte esténként, s keveset javított, hogy ma szekrényajtó lett az eredmény, holott tegnap ágy háta volt.

Nyilván megtört a gondolat azon, hogy megint csak ugyanolyan forgácsot takarít a seprő.

Már leveles szaggal bontakozott a tavasz és a sugarakon elvért méhek is hegedültek. Ép valami jámbor nagy férfiú halálán sírdogáltak a harangok. A temetésre Gazsit menesztette el a mester, hogy a koporsóra rákalapácsolja a födelet s az egyszerű szónál erősebben is megpecsételje az örök nyugalmat. Messziről hívott híres szavu pap mondta a siri bucsuztatót. A szép igefejtés arra igazodott, hogy az ember a tökéletesebb életet keresse, mert jaj annak, akinek csak a sár örök marasztalása ismerős beszéd.

A lángos intelem úgy furódott Gazsi lelkébe, mint a messziről elpattantott fényes nyíl.

— Elmegyek — tökélte el a szent fogadalmat — s megkeresem azt az életet.

Alighogy hamvasodott az éj: tarsoly, köpeny a hátán, bot a kezében s utnak egyengette a lábát az égitáj felé, amely a nap ígéretével várandós.

Gondolatai annyi hangon szóltak neki, mint az ezermadaras erdő. Egyik-másik hang szinte világított is elé, valamennyi más és más színű lánggal, úgyhogy a végén azt hitte: talán egy gazdag, uri karácsonyfát cipel és egyensúlyoz a lelke közepén. Mire világra rémült ünnepi diadalával a nap, dicséretnek érezte még a fűben csillogó harmatcsöppöt is.

Emberek szántottak a mezőn, emberek előzték meg egymást az uton, emberek kopácsoltak az erdőben. Az ő lelke már szárnnyakkal csattogott s mindezek láttán azt méregette, hogy mi lehet a legtörpébb a sok törpeség között.

Hét piros nap hét szelid fekete éjszakát fogott kézen, s hosszú világ vetődött már a háta mögé. A nyolcadik napon egy csuhás

vén barátan akadt meg a szeme az erdei tisztáson. Hajlongva csoszogott a harmattal beszórt fűben, kezébe virágokat s a derekára övezett köténybe gombát gyűjtött. Közben ráért a szájával Máriát is eidicsérni olyan hamis hangon, hogy az égi anya befelé ugyan jót mosolyoghatott. Mellén elfolyó szakálla legalább nyolcvanéves kort vallott tisztes távrolról is.

Gazsi egy véletlennek mutatott kerüléssel utjába kanyarodott s szépen megvárta míg elhallgat az öreg, hogy rá ne fütse a restelkedést a magában való beszélgetés miatt. Mert közben motyogott is a jó öreg, kivált amikor tetszetős virágra lelt. Látszott, hogy az alakuló virágcsokor szép meglepetésnek indul Mária tiszta lába elé.

Alkalmas pillanatban jámbor köszönéssel rezzengett meg a vén barátot. Csudálkozva nézett rá az öreg olyan fiatal-kék szemmel, hogy felületesebb pillanatra a buzavirág tán tükrének esküdte volna.

— Mi járatban, fiam, erre, ahol csak a madár jár?

— Biz én meguntam a hasztalanságokat. Soknak találtam, ami kevés, utnak eredtem jobb tavaszodásért, amikor egy napon igen szépig vetődött belém egy okosabb ajakról. Én a tökéletesebb életet keresem.

Helyeslésre biccent az öreg feje s a vélekedés úgy tárult mellé, mintha a meghívást ültették volna bele virágmagnak.

— Hetven éve, hogy engem is így vezérelt erre valami. Kerestem s talán nem is hiába. Sok gondolatot cipeltem és nem rossz helyen raktam le őket. Egy kis hajlékban kápolnánk, meg négy kis szobánk van, de mi most csak hárman vagyunk. Negyediknek szívesen magunkhoz fogadnók, aki nem sokat tud künn felejteni.

— Nekem való hely — örvendett rá Gazsi, s csillogott a szeme, mint a madarászé, aki léppel verebet akart fogni s éneklő tengelicét talált rajta.

Elindult a barátal, lélekben majdnem kézfogva. A tavasz olyan reggelt varázsolt nekik, mint az orgonaszó. Barka illatot ráncigált maga után a puha szélsodrás. Egy-egy madárhang is elvegyült a melegbet tanuló suta fénybe, de olyan cifrán, hogy tán bele is pirult a kis okos, aki elfütytyentette.

Vidám ablaksoros kis házhoz értek, mely mintha még a régi háborúk idején surrant volna a vénhedt fák hóna alá. Két lakója olyan arccal fogadta a vendéget, mintha csak édes öccsük lett volna. Hamar ruhát kerítették, szobát takarítottak neki s fél óra múlva már megpirosodott képpel hordta a vizet a konyhára. Ebéd után ájtatoskodtak egy kicsinyt, este szintugy, s a harangszó után oly édes borzongással nyult hosszúra a kemény ágyban, mintha reggelre a jóistenhez készülődött volna fogadónapra.

Értelmes eszü, serénykedő ifju volt s társainak nagy kedvük

telt benne. Az imádsághoz meg épen úgy hozzá barátkozott, hogy szinte hálálkodott olykor a pillantásuk: No ebben is a szerencsét kaptuk el!

Egy esztendő se, s olyan helyre kolostori emberré vált, hogy a legmúltóságosabb szent képe is földerült volna láttán s nevet a leghiszékenyebb ember is rá, ha azt mondják neki, hogy a Gazsi névre hallgatott valaha.

Tamás atya, a legkorosabb barát, gyakran meghányta-vetette vele a lélek sok nehéz ügyét.

— A tökéletes életet kerestem — nyiladozott egy este száján a boldog vallomás — és örvendek, hogy így a teljibe csöppentem. Egy papi ember szava gyújtott világot elém. No én el is indultam azon nyomban s jó vezérem lehetett valaki, hogy ilyen hamar a csucsra vezérelt.

— Be tévedsz — felelte rá Tamás atya — s be vak vagy még a te vélt magasságodban. Mert jámbor és tiszta a mi életünk, de micsoda útja van még a tökéletességnek! Vagy nem hallottál azokról, akik idegen földre idegen emberek közé merészkednek, hogy hirdessék az ígét és a tökéletességet, azoknak, akik mit sem hallottak erről. Micsoda Istennek tetsző élet lehet az ő életük!

Elálmélkodva hallgatta az öreg szavait Gazsi barát.

— Lám erre se véltem — csóválta fejét s attól fogva a földet nézte, mint aki tervvel foglalkozik.

Egy napon ismét botot metszett s nagy sóhajjal, sok könnyel a társai elé állott.

— Ti tanítottatok rá, hogy tökéletesebb élet is van. Sejttem az utat s arra irányítom magam. Köszönöm, hogy megvoltatok velem, még jobban, ha nem marasztaltok.

Fájt érte a szívük, de még szót se vethettek elé. Megölelkeztek s kimérték neki jó szóval az isten áldását.

Ment arra, amerre nagyjából eligazították. Egy népes kolostorban jelentkezett. Nem kis álmélkodással hallgatták élete történetét s nemes szándékát. Épen készülöben volt két testvérük a tengeri utra, égi ujjmutatásnak tűnt, hogy hozzájuk rendelhették őt is.

— Elmégy és segítesz a testvéreknél, ha ezt parancsolja a szived.

Másunnan is indultak hasonló szándékkal. A hajón egész kis társaság verődött egybe. Sok vízszontagság és hosszú ut után partot ért velük a hajó.

Nehéz élet következett. A nap is más volt az égen s a csillagok között hasztalan kerestek ismerőset. Testük veszedelmes lázzal birkózott olykor, házuk körül éjente ordító vadállatok settenkedtek, és a vad nép lelke is alattomosan barátkozott az ígével. Elhallgatva az új szavak csodás értelmét, eltűnődtek rajta s meg

is fogadták a jobbulást. De igéretes zsendülőben az elvetett igék földjét mindig letarolták a gonosz hajlamok.

Heten gyürkőztek neki egy kis telepen a magvető munkának. Két társuk sirjánál hamar elénekelték az isten jutalmáról szóló éneket. Valami betegség ragadta el az egyiket, a másik egy ellenséges vad törzs szenthelyére tévedt s néhány nap múlva csak a csontjai fehéredtek a napon.

Az új íge illatától közben addig ráncolódott a pogány varázslók orra, míg egy szerencsés alkalommal ellenük bősztették az egész népet. Hirtelen történt a támadás és Gazsival csak egy fiatal pap menekült meg, ki az orvosi tudományhoz is értett s ki a leghiggadtabb volt köztük. Csodálták is, mert gondolata mindenkor úgy váltott hasznos formát, mintha benne ereszkedett volna alá az égi segítség.

— Mit érzel testvér? — kérdezte a pap a biztos csillagok alatt, amikor a nagy hajsza után már megpihenhettek.

— Örömet és fájdalmat érzek, — suttogta Gazsi — örömet, hogy eljutottam erre a nehéz szép utra és fájdalmat, hogy magunkra maradtunk.

— Beszéljünk tán a fájdalomról — vélte a pap, de őbenne úgy látszik az öröm dobogott jobban.

— Kerestem és akarom! a tökéletesebb életet s van-e cél ennél igazibb?

— Ki tudja? — tűnődött el a másik. — Nem látod, hogy ezek a vad szívek itt megváltak az ő istenükkel a maguk hite szerint s engedelmeskedtek is parancsainak, ahogy értették annak szavát. Mit sem hallottak az igazságról s így nem is véihettek ellen. De mi már megbolygattuk őket hitükben s amit most tettek, azt már fekete táblára róhatja nekik az isten keze. Ha nagyobb tökéletességet akarnék: a rengetegbe bujnék s csak az istenemet és a lelkemet látnám.

— Igazabbnak vélnéd azt? — csodálkozott Gazsi.

— Bizonynal annak, s ha nem hiszed: forgasd meg értelmét magad is.

Gazsi forgatta. Volt rá ideje, mert nemsokára hajón ültek. Otthon elváltak, s indult ki-ki a maga célja felé. Gazsi ui elhatározás után, amely főlé lámpát akasztott a társa szaván megfogant gondolat.

Sokáig kereste az új marasztalót. Egyszer egy járatlan hegyi erdőbe tévedt. Homályos, bujtató ölü rengeteg volt, láttára az érzés arra a gondolatra gyulladt, hogy a felejtés országának ez lehet a közepe.

Egy nagyszáju barlang előtt megállt és a kinálkozó üregben megtapogatta szemével az otthon lehetőségét.

— Ha medve nincs benne: itt megfeneklek. Ha van lakója, megyek tovább, még ha medvének hívják is.

Medve nem lakott a barlangban s a csuhás vándor kijövet el-suttogta a haza érkezettek imádságát, megállván az új hajlék kü-szöbén.

Azontul magában élt serény és sokféle munka próbája alatt, ami után imádsággal hasznosította a pihenést. Erdei növényekkel, gyökérfélékkel és gyümölcseivel táplálkozott s amit lehetett, gyűj-tött télszakára is. Ritkán egy-egy madarat vagy kisebb vadat is megcélzott botjával, de egyre vádaskodóbb fájdalommal, úgyhogy a végén inkább lemondott az ünnepi huseledelről. Nyaranta szarvas üszőt s őzeket szelidített, ekkor hébe-hóba tejet is izelt. A jámbor jószágok a téli vendéglátást is jószívvvel vették tőle, de párválasztás idején a hálánál is előbbre való kötelességekre intet-ték őket az ösztönbe ágyazott titkok. Elég volt egy messzi bögés az éjszakából, hogy mindent felejtve annak irányába induljanak.

Év év nyakára hágott s mind az ő erejéből is elvámolt valamit. Vállá engedett a feszes vonalból, homloka alatt parázslóbb lett a szem, tüdeje olykor sebesebben szedte a levegőt. De mintha csókos csillag olvadozott volna lelkében s onnan a szív erein át az egész testbe. A láthatatlan édes fényesség zsoltárt zengett neki, hogy a legszebb utra talált.

Ködöt huztak magukra már a napok s a mellét is megköhög-tették az ősz rosszízű tréfái. Egy este csodálkozva állt meg valaki mécsvilágos barlang előtt.

— Ki élhet itt vajjon?

A szentéletű Timót testvér volt, ki egynapi járó földre lakott majdnem hasonló elvonultságban. Egy zárandokhelyre fölügylet s tél előtt gyakorta bebarangolta a távolibb környéket is.

Megkopogtatta a kőfalat s beljebb-köszönt az Ur nevével. Nagy örömére vált, hogy az övével rokon életre lelt belül.

Elbeszélgettek sok jó érzéssel, mint szent Antal a remete, szent Pállal annak idején, csak éppen a holtó nem hozta nekik a két kenyeret. Bucsuzásuk már egy új találkozás ígérete volt.

Ritkán ugyan, de csak megkeresték egymást. Ilyenkor mindig szent és épületes dolgokról folyt a szó. Mignem egyszer Timót test-
vér nyelvére fürkészőbb kérdés szökött.

— De mi vezetett fiam, éppen erre a helyre?

A vissza-visszatérő lát már tüzes hangon harangozott az if-jabb testvér fülébe, de ez a kérdés mintha hűsítő virágszagot zudi-tott volna felé.

— Kerestem a tökéletesebb életet. Ennél tökéletesebb utra már, hiszem, nem találhatnék.

Timót elgondolkozva nézte társát.

— Vagy tán tudsz valamit szebbet s nehezebbet?

Az még mindig mintha magában olvasott volna.

— Azt hiszen, tudok.

Az ifjú tüzes arccal emelkedett föl ágyáról.

— Mondd!

— A mi életünk nehéz és igaz, mert az ég csillagát üzzük veie. De az emberek közt maradni s barázdában lépdelnie, kit barázdába állított az Isten, pörölyt ütnie, kinék kezébe pörölyt adott, gyaluval vesződnie, akit gyalupad mellé állított s mindenben: kedvben és jószágban példát mutatni az embereknek az emberek közt: hiszem, hogy ez még tökéletesebb.

— Még tökéletesebb, — ismételte Timót szavát Gazsi. Térdét átfogva gunyaszott, szeme az ürességben parázslott, észre sem vette, mikor bucsuzott tőle a másik.

Éjjélre megint muzsikát kezdett testében a láz. Jótársa szavait mormolva magában fölkelt s kilépett a szinesedő éjszakába. Az őszi hold sárga ujjakkal olvasta vissza a földnek a megsodort leveleket. Behunyt szemmel megindult a fák közt és széles lendülettel a lázas álomból markolt gabonamagot hintett a tenyeréből, mintha egy vége-nincs barázdán bandukolt volna. Aztán botot kerített s egy hatalmas röögöt ütögetett vele izzadásig.

— Ni, mennyi szikra! — örvendezett, amikor szerteporzott a röög egy-egy darabja.

Visszatért s leült a barlang elé, aztán egy kis fahasábbal a gyaluló munka ütemét utánozta egy oszlopon.

— Most megint koporsót gyalulok s én leszek a legtökéletesebb.

Hajnatra megbékélten s lehunyt szemmel feküdt a barlang szája előtt. Hajára ezüstöt csipett a dér, szemén megaranyozta a két hideg harmatcsöppet. Olyan nyugodt és mosolygós volt az arca, hogy szemben egy percre a nap is megállt a fák közt. Egy őzike ép aznap vetődött vissza a tavaszi hűtlenségből. Hozzá hajolt, mellére kulcsolt kezét is megnyalta s ártatlan szemmel nagyon elcsodálkozott, hogy nem kapta meg érte a simogatást.

Berényi János

Örök kötelék

*Ha felzug bennem hívó tájak titka
S idegen utak sodrára talál
Elvágó lelkem s hűs varázssal ritka
Világ int-kinál... tudom, elmegyek majd,
Mint fényre szomjas, nyugtalan madár.*

*Vágyott világok narkózisa itat,
Földek, városok, vágatnak tova,
Eleven tájak tárják titkaikat,
Idegen nők uj szerelme mámorít,
S ujjongom majd: nem telek el soha!*

*Egyszer csak fanyar ize lesz a tájnak,
Lassan, disztelen fogynak a csodák,
A színek, a fények, a tengerek fájnak.
Lemáll mindenről a talmi szép zománc
S csak lélek nélkül vágatok tovább.*

*Már minden, mi uj, merő egy unalom,
Fejem lehorgad, lelkem messze réved: ...
Darvadoz lomhán a két vén szélmalom,
Föltámad minden és minden visszavon:
Tiszta éledés, örök kötelékek ...*

*Zsugorodnak a káprázó távlatok
S kinyíl bennem egy uj nosztalgia
Fekete csokra: tündöklőn rámragyog.
Szép szülőföldem... s könnyesen csókolja
Lelkem: megtérő tékozló fia ...*

*E röghöz lelkem nem lehet mostoha,
E nép fájdalma örök, bus arám,
E sorsfrigyet föl nem bonthatom soha
S nem tagadhat meg a jegenyék sora,
Hisz lelkem suttog sötét sudarán ...*

DUDÁS KÁLMÁN

T A V A S Z I Á R . . .

Ha a gondolat fáradtsága lep meg néha, ha kinlódva keresem a perc elvesztett lelkét, — kezem homlokomat simítva, mély árkon akad meg: Jegor keze nyomán.

Végigtapogatom a hosszú árkot, merev, egyenes, végzetesen biztos vonalát és nem lehet kétségem, hogy ezt a sebet nem a véletlen, nem a pillanat váratlan örvénylése ütötte, hanem Jegor minnemenel leszámolt akarata.

Igen, Jegor Vasziljevics Jokin, az én tökéletes hasonmásom valóban: a testvérem — meg akart ölni.

Emlékszem Jegorra... De nem, ez több, mint emlékezés. Nemcsak látom őt a messziben, a frissen zöldelő erdő alján, amint kis harmonikáján éles, süvöltő hangokat csalt ki a maga egészen különös, kiabáló énekéhez, hanem most is hallom azt a kemény, egészséges összhangot, amibe üdén és fáradtság nélkül illeszkedtek bele a pulha, lusta és lomha topolnyárfák vaskos ágai, a szinte felujjongó magas fenyők hűs, tüskés szépsége és a virágtalan, fehér nyírfák örökös, nyugtalan suttogása... Az erdő alja csupa moha volt. Mély, süppedő, zöld magány. Dus, buja volt a táj. Fa, fa mellett és a gyökereikkel ölelkező faóriások közé málnabokrok áthatolhatatlan sűrűje fonódott. A sűrű csakhamar elnyelte az embert. Jegor vállas alakját is s háncsbockoros lába nyomát eltemette a moha. Csak az éneke hangzott vissza...

Néha kacagva hívott magával az erdőbe. Álmélkodó zöldes szemeiben hihetetlenül lágy volt a nézés.

Hej Sztjepán Ivánovics, hej Sztjepán Ivánovics! — suttogta s szerető keménységgel megveregette vállaimat. Máskor, ha vele akartam menni, szinte megfenyegetett:

Maradj!

Mindezeknek akkor nem tulajdonítottam semmi különösét. Elvégre másként élnek ők itt, Európa legészakibb erdőrengetegében, mint mi ott a baranyai dombok szőlőderűs lankásein.

Nem véletlen — még alig találkoztam emberrel, aki a homlokomon ne látta volna meg e sebet. És mindnyájan a háborúra gondoltak. A gondolat kézenfekvő. Életkorom is elárul, no meg, van-e sebünk, mi nem volna összefüggésbe hozható a háborúval?... De ha elgondolom e sebet — bár a háboru forgataga kavart el Oroszország egyik legészakibb pontjára, a Vjatkai gubernia Klimovo nevű falujába — mégis, nehéz volna egyszerűen csak azt mondanom, hogy hát igen, a háboru. . .

Azonban... Nos hát, igen, kimondom Jegor csak »engem« akart megölni!

Olyan volt ő, mint egy falat kenyér. Nem is lehetett más. Ahol ők laknak, gyermeki tisztaság honol. Klimovo határtalan erdők közepén, szinte elrejtve él a világtól. Az egész falu tizenhárom házból állott s a lakók — egy család. Nem volt közöttük semmi elválasztó él. Körülöttük az erdő végtelensége, magukban meg az élet egyszerűsége.

Nyáron kevés krumplit és hagymát termeltek egy-egy friss irtáson, télen meg döntögették az erdő fáit, amit a tavaszi hóolvadás magas árján tutajokba kötve eregettek le a Volgáig. Így ment ez már több emberöltőn át. Megszokták és nem is gondoltak arra, hogy másképp is volna még élet. Tökéletesen boldogok voltak. Titoktalanul és egyszerűen éltek, mint az erdő fái. Ha visszajöttek a tutajeregetésből, hamar elfelejtették azt a másik világot, ahonnan ruhát és kenyeret, meg szerszámaikat hozták. Viszonyuk ezzel a másik világgal is bensőséges volt azért. Szertartások melegségek lobogtak satnya kis mozdulataikban, mikor sokszor hetekig várták tutajaikon éhezve-fázva, indul-e már velük a tavaszi ár... Mikor emeli meg a természet kiismerhetetlen, de azért biztosra várt áradása, roppant ereje a hánsguuzzsal összetartott kezdetleges tutajokat, amiért ők lent valahol a templomos Kazánnál, vagy a gyárkéményes Szaratovnál kenyeret és zengő fejszékét kapnak. Minden fenntartás nélkül bízták rá életüket a rohanó, sodró árra, ahol megsikló, majd fölérjük tornyosuló jégtorlaszokkal vívtak szóltalan, belenyugvó, félelmetesen visszhangtalan harcokat:

Igy van... Így kell lenni!

Ha a gondolat fáradtságán elsuhanó kezem megakad a fejsze behagedt nyomán, nem a seb fájalmát érzem. A seb begyógyult. A »jele« van meg. Erre mutatnak rá közénk dermedő idegenséggel azok, kikkel sorsom összehoz: Milyen jel ez?

Erre a sebre sokszor adtam már feleletet. S bár mindig az igazat mondtam, magam is mindig éreztem, hogy maga az igazság — nem elég.

Egy fejszezsapás?...

Igen. De ez így mit jelent?

A seb megalázó bélyegét és bűnös felületességét a kérdezővel szemben. S így — mintha nem volna semmi értelme ennek a sebnek! Mintha valóban begyógyult volna...

Pedig... s bár minden megváltozott e seb körül — nagy népek története: hatalmas birodalmak omlottak össze, félvilágot birtokló császárok lettek szegény, kis kenyérgondokkal megtört emberek... és míg az ember a gondolat s a cél új vízióinak beláthatatlan förtelmei között vergődik — Csak Jegor arca nem változott...

Hallom selypítő, lágy orosz beszédét, amint a még meleg,

friss kenyérrel kínál és milyen igazán érzem énekének öröms légzését, amint málnát szedegetve dicsértük a nyár lobogó erejét!

De mi volna mindez a rávaló emlékezésben, hiszen annyi emberrel találkozunk....

Jól emlékszem, egy keddi napon történt, mikor Szokolov, az erdőkerülő visszatért a városból és egy zöldszinű, rengeteg pecséttel ellátott és bizony már meg is kopott papírlapocskát adott át.

A barin küldte — Az erdőmérnököt hívták így a klimovóiak s nekem is így kellett őt neveznem, államhivatalnoki rangján.

Egy levél volt. Először értelmetlenül néztem a sok pecsétet, rossz írással megírt levelet. Hiszen hihetetlennek tűnt, hogy nekem valaki levelet küldjön. Ide, az orosz északi erdőrengetegbe, ahova Európából még semmi sem ért el, ahol az élet átlátszó mozdulásaiban mi sem volt a pillanat végzetszerűségéből, a tett időtlenné, határtalannak érződött, személytelennek. A pillanat meglepő, váratlan volt: egy levél....

Három éve már, hogy minden kapcsolatot elvesztettem azzal az élettel, ahol akaratok és szándékok vezettek. A három év alatt csak egyszer jutottam el a legközelebbi, több mint kétszáz versztyire fekvő városkába, Bujba. Az akkor volt, mikor egy levágott fa összezúzta a mellemet. A kórházban azonban csak addig tartottak, míg elmúlt a közvetlen halálveszély és a barin máris visszaküldött Klimovba. Sietni kellett, mert már tavasz felé járt az idő, az olvadás minden pillanatban megindulhatott és akkor Klimovo hónapokig el volt zárva a tengerré áradó olvadó hóvizekkel. A városból kijövet szánunk a vasutvonal mellett vezetett. A hóból egyenes, határozott két vonal vágta át az erdőt. A végtelen őserdőt kettéhasító, barna vassínék, miknek teteje megfényesedett szürkességgel csillogott...

A vonat...

A Pétervár—Vladivosztkoz közötti tízezer kilométeres vasut. Amíg a szán a vasut mellett siklott, nem tudtam levenni róla a szememet. Tizenöt verszten át néztem a tízezerkilométeres távolba futó acélardabkák csillogó szürkességét, a távolba elvesző — a szemnek elvesző, de gondolatnak pontosan felmérhető egyenes vonalát, ami biztosan, akadálytalanul visz át folyók és völgyek mélyén, hegyek felett és a föld sötétjén....

Sebesült testem tele lett hazaszándékozó bizalommal.

Azóta két év mult el. Klimovo lakói nem emlékeztek arra az erdőfagyasztó téli vasárnapi délutánra, mikor Szokolovval, az erdőőrrel megérkezett a barin küldte hadifogoly, hogy a katonának ment Jegor Vasziljevics Jokin helyett segítsen az öreg Jokinnak. A felejtésnek segített az, hogy a hadifogoly a megszólalásig hü hasonmása volt Jegornak. S mikor megjött Jegor a frontról, súlyos sebesülés után hosszabb szabadságra, már úgy volt, hogy két Jokin-fiu van.

Jegor nem sokat törődött a dologgal kezdetben. Később pedig, hónapok múltán, meg is szeretett engem, aki úgy hasonlítottam rá, hogy testvérjének néztek. Azok is voltak: testvérek. Testben egyformák, lélekben szelidek. A levelet télen kaptam. És ez nagyon jó volt, mert ilyenkor sűrűn jöttek-mentek a szánok Klimovó és Buj városa között. Mondtam is Jegornak: nézd, testvérem, én most nagyon boldog vagyok! Három éve nem lehetett szavam azokhoz, akik engem úgy szeretnek, mint a tiéd téged.... és amíg a tél tart, amíg a hó a tavaszi árral el nem megy, többször szólhatok hozzájuk. Ó, bár csak sokáig tartana ez a tél!

Jegor a behanyatló napot nézte és azt mondta, hogy a tél nem fog sokáig tartani. Tudja Isten, fájt ez a mondása, pedig be kell vallanom, igaza volt. Mert amint a lehanyatló nap alélt sárga köre az erdő fölé ért, leheletszerű ködöcske uszálya szállt vele.

Néztem, simogattam a levelet, szememmel és kezemmel. Olyan különös volt ez. Az én visszatérésem oda, ahonnan jött ez a levél, melynek még a tartalmát sem tudom. De elő kell készülnöm a szavakra, amiket elküldtek azok, akik hiszik az én visszatérésemet. Nem, nemcsak hiszik! Akarják.... Igen, itt a bizonyíték, ez a megrongyolt szélű kis papírdarab, ami elfér a tenyeremben és mégis arról szól, hogy élek....

— Örülsz-e? — kérdezte Jegor.

— Örülök — mondom és hozzálépve, megöleltem:

— Jegor! — vajjon eljön-e az idő, hogy én — megyek haza...

Jegor zöldeskék szeme bánattal volt tele:

— Nem tudom Sztjepán Ivánovics. Hanem az bizonyos, ha úgy lenne, mi soha el nem felejténénk téged.

— Ezekre a szavakra a boldogságom még csak fokozódott. Hiszen Jegor szavai megerősítenek abban, amit mindig hittem, hogy ők szeretnek engem. Az idegent. Tehát valóban elmúlt közülünk minden, ami engem idegenné tett. Vagy talán nem is volt közöttünk semmi, ami idegen. Hiszen még arcban és természetben is olyan voltam mint Jegor. Hogy többet, sokkal többet tudtam a világ dolgaikról mint ők?.... Nem, ebben a pillanatban ez mit sem jelentett. Sőt a gondolatot egyenesen elutasítottam magamtól....

A friss kenyér fanyar, savanykás illata töltötte be a szobát. Matróna, Jegor anyja hozta a fatálcán kettévágott párolgó, barna kenyeret. Megáldotta és felénk nyújtotta. Vegyetek, fiaim! Megszokott, kedves arcán az annyiszor látott öröm zavartalansága. Vettem a sulyos, barna kenyérből: nedves és párolgó bele ennek a fáradt északi földnek kenyeke, nálunk már régen zöldel a vetés, néha már a kalásztát is hányta a buza, mikor itt a sápadt rozs a még hideg földbe kerül, és mikor aratják, már ködös az erdőfogta apró kis irtás és a soványka kékvekre ölmos eső egetlen sulya hull....

Hirtelen elfogott a sirás. Felcsukló, fájdalmas döbbenet fogott el. Mint a vihar, rázta a testemet és olyan nagyon fáj a szívem. Ez a kenyér, ez a sárnál alig jobb valami.... ez a száíhoz ragadó savanyu és keserű nehéz íz.... ez olyan jó volt itt....

— Miért sirsz, fiam? — kérdezte matrona.

— Levelet kapott — mondta Jegor és visszatette a megkopott fatálcára a kezében kihűlt kenyeret.

Matrona elsápadt. Levelet? Honnan....?

Az anyjától!

Az öregségbarázdálta asszonyarc megörvénylett. Olyan mélyen, mintha a világ kettészakadt volna.

És mit ír?

Mit írja? — vágta ketté Jegor az örvénylő parttalan csendet. Azt írja, hogy várja vissza a fiát!

Matrona Jegort nézte:

— A fiát.... persze.... mint én téged, Jegor! De értelek fiam, ez nekünk fáj.... hanem hiába, tette utána rövid hallgatás után, ez olyan dolog, hogy hiába!.... A fatálcát a kenyérrel együtt asztalra tette és mosolytalan, nehéz arccal ment ki. Mintha egy fia se volna.

Kenyérdarabomat odatettem a Jegoré mellé. Régebben is egymásmellé tettük a kenyérdarabjainkat. Csak akkor: ettünk belőle.... Most mintha valami elválasztaná a két egyenlő kenyérdarabot. Pedig olyan közel vannak egymáshoz, hogy talán éppen csak az a zöld papírlapocska férne közéjük — a levél....

Azon az éjszakán alig aludtam. Én levelet irtam, Jegor meg élesítette a fejszéket. A lemenő nap korongja körüli felhőske világosan megmutatta, hogy közeleg az ár — a tavaszi ár. El kell rá készülni. Ilyenkor a fejszéknek különösen éleseknek kell lenniök. Emberek élete függ a fejsze élétől. Egyetlen csapás kell, hogy átvágja a legszivósabb háncskötelet is, ami a tutajt a parthoz köti, mert ha a tutajok között torlódás támad, menthetetlenül a víz alá kerülnek s az ár elsodorja azt, ki a tutajt vezeti....

Négy lapot irtam. A megszabott szók feszülő, mindent mondani akarásával. Vissza akartam adni a hozzám küldött jószágot, ami felkeresett itt, az őserdő mélyén.

Jegor köszörműlte a fejszéket és a kis olajmécses már kialvóban volt, mire végeztünk.

Van-e nálatok éjféli nap? — kérdezte Jegor

De hiszen tudod, Jegor, arra jártál!

Jegor mosolygott.

De te mondd.... nos, mondd!

Nincsen, Jegor.

Hát tavaszi ár?

Az sincs, Jegor.... azaz van.... de tudod, az más.... Nem tudtam tovább mondani. Jegor szeme olyan volt, mint a tavaszi ár után az erdőben maradt tavacskák egyetlen könnyeseppnyi vize. A fák tövében megörvénylő ár kiismerhetetlen mélységű tavacskákat fur, mélységüket ki sem lehet sejteni, mert tiszták és a gyökerek mélységén tulian átlátszók... csak a mozdulatlanságuk fáj.... egyetlen bogárka se rebben bennük s a métyükön tükröződő gyökerek mintha egyetlen, kimondhatatlan könnyesepp örökre megkötő erezései lennének....

Nos, miért nem mondd, Sztjepán?

Hihetetlen gyöngédséggel ejtette ki a nevemet: Sztjepán.... A testvérjéhez szólt.... és akkor megfélekezve mindenről — felolvastam neki a leveiket, amiket irtam....

Ugy vágyom megfogni a kezüket.... És nem megcsókolni, mert ez a gyöngédség nekem erőtlén. Talán csalódnak majd bennem....

Jegor felugrott és akarta-e? — a két élesre köszörült fejsze friss csengéssel hullott a földre. Mosolyogva néztünk egymásra.

Kint ekkor kezdett pirkadni....

Egy hét múlva megjött Jegor apja is Bujból. Az öreg Vaszilij igen fáradt volt. De hiszen az út olyan hosszú és három napig tart. S hiába, a meghálás, közben, nem igen pihentető a sokgyermekes erdőöröknél, kiknek legtöbbször már alig van helyük a vendég számára a szoba félmagasánál feljebb ácsolt polátyéban, ezen a magasra helyezett priccsen, hol még melegíteni tud a kemence melege a téli éjszakai hidegben, mikor, különösen napfelkelte előtt, a fák meghasadoznak az erdőben.... A hó már süpped, mondta az öreg. Nehéz az út. Közeleg az ár. Csak azt nem tudom, hogy érdemes lesz-e elindulni az árral?

Hogy vagytok a tutajokkal, fiaim?

Az erdőben nekünk volt a legtöbb tutajunk. Jegor meg én friss kedvvel döntögettük az óriás fenyőket és a folyóágy bafagyott, széles mezején egy egész kanyart elfogtak a tutajaink.

Én válaszoltam:

Duplák a kötéseink, semmi baj nem lehet. S a hánscok egészségesek.

Az öreg Vaszilij szokatlan melegséggel nézett rám:

Azt akartam, hogy ezzel az árral mind a ketten eljőjjetek velem. És különösen te, Sztjepán I.... nem mondta ki az apám nevét.... ami itt csak testvérek között engedhető meg, különben halálos sértés. A barin nem adott parancsokat, mondta és nekem úgy tetszett, hogy halálos szomorúsággal sóhajt....

Megindult befelé. Mi meg Jegorral kifogtuk a lovat. Igen, számítottunk arra, hogy ezen a tavaszi áron elmegyünk mi is délre.

Az öreg nagyon akarta: »lássa meg Sztjepán Ivánivocs a végtelen orosz földet....« a kifogott ló nem mozdult... majd amikor meg-
érezte, hogy nincs rajta többé a hám, összerogyott....

Az öreg Vaszilij a küszöbről futott vissza. Odarogyott a lóva mellé és két kézre kapta a szép, selymesszőrű, kékesfekete csillanással átfutott ló fejét, melynek homloka közepén egy tökéletes fehér csillag ragyogott.

Mindez szinte felfoghatatlan gyorsasággal történt. Itt észa-
kon a ló, ahol az ember a természettel vívott harcában olyan egye-
dül áll, ahol a közelgő hóvihar mindent elsöprő, sivitó élességével
szembe; egyedül a lóva kitartására van utalva, ahol a közelség
és távolság és az idő megmérhetősége, melyben az élet mélysége
fellobog vagy kialszik, egyedül a ló. szinte már együttérző, em-
berrel tartó magatartásától függ — itt a ló: erkölcsi érték.... És
ezek a lovak hallatlanul okosak. Tavasszal beeresztik őket a vég-
telen erdőbe, hetekig kóborolnak irdatlan távolságokba és néha
hazaiátogatnak és nekem úgy tetszett, hogy beszélnek, hogy örül-
nek, mikor nevelő gadájuk elé járultak lehajtott fővel, hogy a ke-
mény erdőirtó kéz rásimuljon a homlokukra... Most erőtlén Vasz-
ilij keze. Egyedül mennek el az árral!... sóhajtott.

Vége volt, a csillagoshomloku ló nem volt többé.

Az öreg Vaszilij még egyszer-kétszer rálehelte a lecsukódott
szemekre, de azok meg se remegtek többé.

Sötét, fekete csend kóválygott fölöttünk.

Oroszország nagy veszélyben van, mondta az öreg. A cárt
fogvatartják, a minisztereket elfogták.... Bujban a részeg kato-
nák rálöttek: a lovamra.... itt: a seb....

Az öreg Vaszilij ebben a pillanatban engem nézett.... Külö-
nös, nagy pillanatok vannak az életben. Világválságok is egy pil-
lanatban zajlanak le. Egy szó, egy mozdulat és fejemelkedik, vagy
összeomlik egy világ, ami talán évszázadokig alakul, tragikusan
vagy feltörő lendületben, amíg elér addig az egy szóig, vagy moz-
dulatig.... Ez ember sorsa is ilyen. Az öreg szavai nyomán vi-
lágosan láttam, hogy a világ döntő események előtt áll és hogy
közeleg a szabadulás....

Szabadulás?.... Hiszen már két éve egy életet éltem ezekkel
az emberekkel....

És megjött a tavaszí ár.

Egy éjszaka megcsordult az erdő. Százmillió ér csorgott ki be-
lőle. A fák, ezek a földben gyökerező, dustombu óriások, mintha
sírának megolvadt szívvel, s nagy magasságukon végigcsorog a
tél fehér szemfedője és a felszabadult ágak zöld szárnyakkal lob-
banak meg, mintha megráznák magukat mindent felejtő friss ien-
dülettel. Az erdő alja egyetlen tenger, emelkedő, libegő, csobbanó

ár. Patakok, folyók, széles folyamok futnak, ömölnek a láthatatlan föld felett és a gyökerek mélyén felnyögnek a fák vajudó tiszta-ság erejével. Kopog, szakad a gyökér, a föld fulladtnak, részegen nyújtózik a tenger alatt. Remeg, vonaglik, susog, néhol beszakad. Birkózik, ágaskodik, eget kér. Egy-egy szakadás partján fel-dobban a zöldmohás lélegzet és a földdé vált, egy félben meg-halt mázsányi avar keserű illata szépíti az elsuhanó óriások eltört koronáju veszendőségét. Gyönyörű erdő, végtelen és egyszerű, ha kigyulnak felette a csillagok. Az ár elcsendesül, sima, ezüstös su-sogás száll a mélységét vesztett vizek és örvények felett, melyek-nek gyémánttisztaságából visszánéznek a magukat tükröző, csodáló, szikrázó csillagok.... Erő, vad és fékezhetetlen feszül át a félho-mályos tájon. Az elemek mindent elragadó szent hevülete rohan keresztül-kasul a légben. senki sem tudja honnan indul és hová szándékozik? Most él az erdő, most ki sem állhat utjába.... mert erőtlén az ember, csak a szeme villog kintől a rés parányát lesve, hol beékelhesse magát.... hogy aztán az elemek fölé lendítse ma-gát.... villog a fejsze, sötétben élesen suhan, old és megold és felold.... egyedül van az ember és sehol a segítség.... a meg-apadt folyó térdre ereszkedett mélye már a partszintig emelke-dett és mindenki magáért küzd.... a félméteres jég már szilánkká zuzottan csak itt-amott csillan a piszkos, szennyes suhatagban, melyen mint szalmaszálcsonók henteregnek az ide-oda vetett tu-tajok.... minden kanyarban külön sorsok kötik, erősítik és en-gedik az irtózatossá erejű háncksöteleteket.... a fák élő, szívós hán-csa még dacol az árral, addig, amíg eléri a part utolsóállélegző szintjét.... akkor villan a fejsze. pattan a parthozkötő hánccs és a megszabadult ár meglóditja a kanyart: ezer meg ezer gyönyörű szálfá indul el, az erdő óriásai, levágottan, megkötözötten, halottan az erdő talaját csak holtan lehet elhagyni.... millió meg mil-lió halottat ringat a tavaszi ár.... és mikor a tavaszi árban fel-nyögnek a megkötözött halottak: akkor kell a partra ugrani!....

Ééééj! — Sztjepán Ivánovics?

Hallom! — pán Vaszilij.

Vigyázz!

Ééééj.... hallom, pán Vaszilij!

A barin azt üzenté.... velem.... mikor megjöttem, hogy vi-gyelek be Bujba! Valami Kerenszkij nevű parancsára.... aki a cárt elfogta.... de én csak a tavaszi árral hagylak ei....

Ééééj?!.... hallod-e Sztjepán?

A tutajok irtózatossan felnyöszörögtek, minden fa külön sirás-sal sirt fel körülöttem.... a kanyarokban csattogni kezdtek a fej-szék, kettévágva az élő hánccsot a part és a tutaj között.... kiugrot-tam a partra, hogy én is elvágjam a hánccsot, mert egy pillanatnyi

késés — és pán Vaszilij elveszett: a megtorlódó tutajok eltemették volna a tavaszi árba....

Fejszém nyugodt, nem tévesztő biztossággal, megmentő elevenséggel vágta át a háncsot.

S ekkor, ott, a tavaszi ár partján érte homlokomat Jegor fejszéje.... Olyan biztonsággal, mint az én fejszém a parthoz kötő háncsot.

Ha a gondolat fáradtságán elsuhanó kezem megakad a fejsze behegedt nyomán, nem a seb fájását érzem. A seb begyógyult.

A »jele« van homlokomon....

Kristály István

V E R S E K

1. Fekete vizen fényes evezőkkel

A másik part titok és rejtelem.

*ki kell csorgatnom a két szemem,
le kell akasztanom a két kezem,
a lelkemet el kell röptenem,
a szívemet meg kell állítanom,
s valami ismeretlen borzalom
vak éjében négy árva deszkaszálon
egy sötét tengernek kell neki vágnom
s el is kell vesznem hullámaiban,
hogy megtudjam: oda túl mi van.*

2. Asszonyok

*Százféle hurból százféle vonó
száz nótát penget rólatok,
a kálváriák s a messiások vére
nem oly piros, mint együgyű ajkatok,
vétkek bozótján, Szibérián és Szaharán
a sző utat ront s üszköt, sarat tapos...
S mégsem a testetek édes varázsa: —
a mi vágyunk a csodálatos.*

3. Történelem

*Korok sodrán mindig-egy vagy hajóján
a sziv iránytűjével visz a tenger.
De ma csillag s holnap máglya a tűzünk,
és néha az irgalmas szeretetnek,
néha a gyilkos kegyetlenségnek
megnémult istenére esküszünk.*

4. Mesekönyv

*Izgató, sötét meséjét a halál
az élet fehér lapjaira róttá,
tanulgatom a vak betűvetést
s már több mint harminckét esztendő óta
még mindig a vén mestert hallgatom.
De holnap talán
a kurta mesét már el is olvasom.*

5. Más csillagok alatt

*Rossz titkok együgyű végzetével
szülhettek volna Afrikában is
s most ott hajszolnám azt, amit
a vággyak karavánja itt sem ér el.
Fekete bőrű asszonyról énekelnék,
nem ismerném
a fehér arcot, a fehér vállat,
a fehér havat, a fehér deret,
és egy sárból gyurt idomtalan bálványtól
kérném és várnám hiába
a mindennapi kenyeret.*

6. Boncoló teremben

*Diákemlék: husz éves életem; —
az asztalon rég kihült holttetem
s kezemben kés;
a csupasz, hűvös boncoló teremben
néha szinte vidáman elmerengtem,
de mielőtt
kivágtam volna a halott szívét,
szétfeszítettem két száraz szeme-héját,
nem azt kérdeztem, hogy az égi rét
szelid lankáin hol jár most a lélek
csak egy közömbös kérdés nyílt eléem,
s a szemét néztem meg: ugyan kék-e, mint
a kedvesemé
vagy barna talán mint az enyém?*

7. Utitárs

*A testedért malmok, gyáarak vesződnek,
kedvednek is megcsillan egy-egy holmi
egy erdő növeszti a koporsódat,
egy hallgató kin megtanít dalolni
egy kóbor csillag nyugodt révet magasztal,
s míg oda érsz, ó mennyi vércsepp serked
a talpadon: És mennyi kést döf beléd
a leghübb cimborád: a lelked!*

BERÉNYI JÁNOS

M E G J E G Y Z É S E K

A Magyarország és Jugoszlávia közötti viszony örvendetes megjavulása kétségtől annak a megértőbb, tárgyilagosabb szellemnek a következménye, amelyet dr. Sztojadinovics Milán kormánya egyrészlől, Darányi kormánya másrészlől külpolitikai principiummá tett. A jugoszláv és magyar kormányelnökök egyaránt korrektnek jellemezték a viszonyt és mindkét oldalról egyre süröbben hangzanak el nyilatkozatok a két szomszédnép együttmüködésének szükségességéről. Jóindulatu, baráti nyilatkozatok, gyakran jelentéktelennek tűnő, de az építés szempontjából mérhetetlenül fontos látogatások, kis szavak és kis tettek, imponderabilitások azok a tényezők, amelyek a közeledésnek nemrégen még járhatatlan útját, kulturális-szellemi és gazdasági-politikai téren lassanként járhatóvá teszik. Ebben a megényhült légkörben disszonánsan hangzott *Banjanin* Jován ellenzéki szenátornak a költségvetési vitában elhangzott indokolatlan kirohanása kisebbségi írónk magyarországi irodalmi körutja s ezzel kapcsolatban a magyar kisebbségnek adott kulturális mozgásszabadság ellen. Burkolt gyanúsítás és vád volt *Banjanin* szenátor szavaiban, mintha a magyar írók utja nem csupán a közeledés és megértés javára szolgáló propaganda lett volna. Dr. Várady Imre, ez a régi, jellemes, korrekt és tapasztalt férfiú vezette az írók csoportját. Dr. Várady politikai bölcsesége és előrelátása semmiképen sem engedte volna meg, hogy ez az irodalmi kirándulás egyéb célt is szolgáljon, mint a békés közeledés ügyét a két nép javára. Jól tudta Várady is és mindenki, hogy mit jelent kisebbségi életünk jövő alakulása szempontjából egy ilyen utnak az engedélyezése és főleg annak lojális, politikailag is kifogástalan, amellett öntudatos lebonyolítása. A további kezdeményezésekre kiválóan alkalmas mai légkör becsületes, korrekt és kitartó munkával jött létre és végzetes könnyelműség volna, a jözan politikai érzék teljes hiányára vallana, ha ezt a jóhiszemű atmoszférát, akár tárgyi alapot nélkülöző kifakadásokkal, akár meggondolatlan cselekedetekkel holgátnák meg.

Mennyivel több jó és építő szándék nyilatkozik meg a »Glasz Matice Szrpszke« abban az okos és higgadt cikkében, amely nemcsak sürgeti a dunavölgyi népek összefogását, hanem e cél elérése érdekében konkrét javaslatot is tesz. A cikk kiválóan tájékozott írója dr. Milutinovics Nikola az egységes Dunamedence gondolatának régi híve felveti egy nagy dunavölgyi folyóirat megalapításának eszméjét. Ez a lap az együttmüködés, közeledés, megértés és kibékülés propagandájának szolgálatában állna. A jelző: »a Dunamedence a dunamenti népeké«, ki kell tehát küszöbölni az idegen érdekeket. A béke tőlünk függ. Az együttmüködés eszméjének egyre nagyobb térhódítása olyan jelenség, amelynek nem lehet útját állni. A szlávág és a magyarság soraiban mindig többen ismerik fel azokat a gyakorlati lehetőségeket, amelyek az általános dunavölgyi összefogásból és egységes fellépésből erednének. Hisszük, hogy dr. Milutinovics nagyvonalú kezdeményezése nem marad visszhang nélkül és hisszük, hogy a Matica föltökárának jövőt mérlegelő, határozott koncepciója és állásfoglalása, nézetük revidálására indítja azokat is, akik bizalmatlansággal és gyanakvással szemlélik a népek közeledésének ügyét.

Ismételjük: mérhetetlenül kicsiny szilánkok a tengerben szigetté tornyosulhatnak. Ilyen szilánk volt az a békés beszéd is, amelyet egy sumadiai gazdálkodó a noviszádi állatkiállítás külföldi, köztük magyar, vendégeihez intézett az ünnepi lakomán: »Magyar testvérek« — ezzel a megszólítással kezdte... és a két agrárnemzet együttmüködésének szükségessége hangoztatásával folytatta. Egyszerű szavaiból tiszta népi kívánság csengett ki, erősebben, megkapóbban, mint tízannyi sima hivatalos nyilatkozat. A két nép paraszt-társadalmának azonos érdekei egyre közelebb viszik a szoros gazdasági együttmüködés és végleges kibékülés ügyét a megvalósuláshoz. Kis szavak építik a szebb jövőt.

Kende Ferenc és a Kalangya

Mig Kende szerkesztőtársam volt, nem irtam róla. Izlésem viszsztatartott attól, hogy személyével foglalkozzam. Most azonban, hogy a Kalangya hosszú szünetelés után, más kezekbe kerülve, újra megindult, ily tekintet többé nem gátolhat.

Kevesen tudják, hogy Kende mit tett folyóiratunk megmentése és fennmaradása érdekében. Ha ő nincs, ma a Kalangya sincs. A gyors megszűnéstől 1932 őszén ő mentette meg. Régi munkatársa: Radó Imre, erről többet tudna mondani. Mert Csuka Zoltán nagyon gyöngé bordázattal eresztette útjára a Kalangya hajóját. Ha nem leng árbócán a Szenteleky-zászló, talán el sem indulhatott volna a kikötőből. De a gyenge hajót hamar zátonyra sodorta a vihar. Hiábavaló volt Cskának minden igyekezete. Ekkor lépett közbe Kende, aki a sokat betegeskedő vezérre: Szentelekyre való tekintettel kész volt segílyt nyújtani.

A fiatal folyóirat a maga mivoltában bizony nem jelentett üzletet. Elfért ugyan egy gazdag asztalnál, de csak olyformán, mintahogy helyet szorított egy szegény rokonnak is. Kende ennél többet tett. Lehetőséget nyújtott, hogy a Kalangya áttelelje a ziman-kós időjárást, s megerősödjék. Ezzel olyasmit vállalt, amit a folyóirat akkori népszerűtlenségének s a viharos irodalmi atmoszférának idején senki sem tett volna meg. Ha visszatekintünk, valósággal úgy hat ez a »beleugrás«, mint egy hazardőr ajándékozó gesztusa. Mert a Kalangya nem volt befektetés, csak ráfizetés. Drága mulatság, mint a melegházi kertészet. 1200 Kalangya: horribilis szám! Csak nagy koncepcióhoz szokott ember veszthette el így érzékét a valóság iránt. Természetes, hogy e drága folyóiratot más keresetforrásokból kellett fenntartani. (Hiszen tudjuk, hogy az előfizetők nem jó s nem pontos adófizetők. Az adóbeszedők mindig többet keresnek rajta).

Az áldozatos gesztusnak megjönnek a szánom-bánom órái. Amit tulcsordult lelkesedésünkben vagy adakozási kedvünkben meg-gondolatlanul vállaltunk, szívesen elfelednők. De nem lehet, a nyűg köteleltségévé változott, s mint a pusztító rák a husba, úgy maria, harapja magát öntudatunkba. Többé már nem szabadulhatunk tőle. Velünk van éjjel és nappal, s az ibseni felelősség súlyosan nyommasztó érzésével kísér. Köteleltség-emberek lettünk.

Kende életében is kellett lenni egy ily korszagnak, amikor tudatára ébredt, hogy ő, a fölényes szellemű s könnyed gesztusu férfi egy adakozó pillanatában olyasmit vállalt, ami már nem nyűg, hanem köteleltség. Köteleltség, melyért élni kell.

A Kalangyát tovább kellett tartani. Pedig a testvér-malmokat hajtó patakok vize már kiapadt, s a molnár már hónapok óta nem látott új buzát. De ha a malomból nem jut, kerül még a hombárból.

S ha ott sincs, még mindig be lehet nézni a kamrába. (Csak az a kérdés, hogy meddig?)

A Kalangya egyre nehezebben jutott hozzá a szükséges pénzhez. S egyszer elkövetkezett a nap, midőn a legszükségesebbet sem kaphatta meg. Kende még ekkor sem hagyta cserben. Csodálatos optimizmussal fogott hozzá, hogy megmentse. A magyarság lelkiismeretéhez fordult. Ítéletre hívta azokat, akik a folyóiratot meg tudták menteni. A gesztus hatott. A Kalangya életben maradt, fennmaradását prolongálták. Kende ezzel győzelmet aratott azok felett is, akik őt el akarták távolítani, s meg akarták semmisíteni.

Pedig a Kalangya akkor már csak halavány mása volt a réginek. Jobbára injekciókból éldegélt. Csupán az utolsó hónapokban tért újra magához, hogy kései virágzása a hajdanival vetekedjék, s megszépítse gyorsan bekövetkező elmulását.

1936 decemberében a Kalangya már nem jelent meg. A magyarság halálra ítélte. Akik megmenthették volna, kijelentették, hogy nincs rá szükség. Igaz: a virágra sincs. A mesére se, másra se, sok mindenre. Lehet, hogy nekik van igazuk. Nekik, akik ítéletet hoztak. Ítéletet önmaguk felett.

Kende ástót és kapát foghatott és megáshatta a kinszenvedett sírját. S a végén a bicskával kifaragott fejfát is rátűzhette. A hagyatékából másra ugysem futotta.

Irta: Szirmai Károly.

IRODALMI SZEMLE :

K ö n y v e k

Körmendi Ferenc: *Bűnösök*. (Regény. — »Athenaeum«, Budapest.) — Szlovák *elbeszélők*. (Franklin-Társulat, Budapest.) — *Mai japán dekamerón*. (»Nyugat« kiadás, Budapest.)

A »*Bűnösök*«, témájával talán az első pesti, külvárosi regény és lokális színe az, ami először megkap bennünket. A Duna késő őszi képe, a szomoru szürkéségű újpesti part, elhagyott gyárak, ócskavastelepek, lassan szemező eső, színes moziplakátok. vasárnap délutáni rikoltó villanyfény, zugó villamosok. Nincs az a naturalizmus gyötrő kísérleteivel vergődő festő, aki ebbe a környezetbe szerencsésebben, szuggesztívebben rajzolná a szegénység és a

küzködés mindennapi harcából kilépő, valóságukat élő figurákat, mint az író. A regény központja: a gyár — Balta és fiai magyar vasszerkezeti és gépgyár r. t. — ez a kartellek harcában és a gazdasági válság hullámzásában vergődő üzem, amelynek fiatal főnöke, mérnöki önérzetében hidak szerkezetéről, felhőkarcolók vasállványairól álmodozott, de általános közszükségleti cikkeket, előszobafalakat, főzőedényeket, képkereteket és csőbutorokat gyárt. Az apáról fiúra maradt gyár egyre zsugorodik. Elparcellázott ingatlanokból és fölöslegessé vált gépberendezések eladásából tartják fenn.

Az író, a gyár életével párhuzamosan bontogatja alakjait. Elsősorban Balta Gábort, a fiatal főnököt, aki elvált felesége, a világhírű énekesnő utáni vágyódásában szakadt el a gyártól. Ez az elszakadás: teljes lelki meghasonlás, talajtalanlás, az aktivitásra képtelen ember tragédiája. A mindennapi élet aktivitásra kényszerítéské, vissza a csővázakhoz, az oxigéntartályokhoz, a termelési kimutatások számoszlopaihoz, amelyekhez származása, neveltetése szerint tartoznék, de senki sem látja, hogy mindettől már régen elszakadt. Elkerülhetetlenül tévelyeg, botladozik, nyugalmit veszti, lelkiileg már egy másik kasztba lép, abba, amelybe portása fia: Magos Jóska, a külvárosi munkáskolóniák karcáros szokásaiból, nylvócórás munkaidejéből, a vasárnapi leventegyakorlatokat követő, céltalan kódorgásokból öntudatlanul menekül, és egy hétköznapi, egyetlen kék ruhájába öltözve, elmegy a moziba, a zughotelbe, a napilapok ismert riportanyagából regénybe szőtt cukrosleánnyal, akit szerelmi ügyefogyottságán nekivaduló dühében, megfojt. Ezen a ponton indul el a regény, hogy a gyilkosságból, a valóságból, a nagy misztikumot, a realitásnak kísértetiessé rajzolását, a valóságnak feltartóztatlan lelki drámáját adja. A cselekmény gyorsaságában az író ennek a drámának hirtelen kirobbanására elő sem készít bennünket. A köznapi lét eseményeiből, mint valami antik tragédiából, adja a misztériumot, a fáradt, szomorú, megbékélt Balta Gábor mártíromságát, aki az inasgyerek gyilkosságát vállalja magára. S ebben a váratlanul kirobbanó drámában van a »Bűnösök« szokatlanul érdekes, szinte meghökkentő hatása, ebben a váratlanságban, átlagemberei akaratheteg énjében, ebben a lelki kórrajzban. Ez a kórrajz a mérnöknel valóságos pszichológiai napló, a lassu felörlődés maniákus gondolatainak egyhangú lejegyzése. Ezzel szemben az inasgyerek, a külvárosi társadalom ösztöneiben, a kis kávéházakból, a szegényszagból, a korcsmabüzből, a társadalmi ellentéteknek ebből az örökké vibráló nyugtalanságából szinte hűvösponstosan megy a gyilkosság elé.

A »Hotel Amerika«, a gyilkosság színhelye. A keskeny mellék-

utca egyik kopott házán, sárgán világító üvegtáblán áll a szó: SZÁLLODA. Felszínes a rajz, a vonások odavetettek, — nem kép, inkább hangulat: »lefüggönyözött ablakok, a mennyezetről keskeny rézrudon függő, rózsaszínellenzős villanykörte.« Ezzel a pár szóval, szinte száraz utalással a milicure, megdöbbenő világossággal, elcsendesülő, lemeztelenített szelidséggel sejteti a szállodát, úgy ahogy Dosztojevszki a Raszkolnyikovban, Pétervár hangulatát a tikkadt levegő, a mész és forgács szagából érezteti. S ha a »Bűnösök« nem is emlékeztet senkire — holott *Körmendi* Ferenc eddigi minden regényében, novellájában ott volt annak a mélységesen gazdag könyvkulturának imponáló sugárzása, amiben ez a fiatal író valóssággal megfürdött, megacélosodott — mégis itt Dosztojevszkihez ér, a bűn teóriájához, a szenvedélyhez, ami két figuráját: a mérnököt és a kis inast egymáshoz fűzi. Ismételten: nem látok a regény és Dosztojevszki között mély összefüggést, csak közvetett befolyást, egy csipetnyi örök vonást abból, ami a Raszkolnyikov lelke mélyén gyökeredző vizionáriusságot a Balta Gábor szenvedésével testvériesíti. S ahogy Raszkolnyikovban, a koldus, szegény diákban nincs romantika, éppen úgy romantikátlan a mérnök is, akit volt felesége hirtelen halála, gyára sorvadása, álmainak rombadőlése készítenek a megnyugvásra, a mindent elintézésre, amihez a gyilkosság vállalásán át fog eljutni.

Az író, regényét egy mosollyal, Balta Gábor fáradt, szomorú mosolyával fejezi be, ami válóságban nem is befejezés. Egy kerek, kimondott és véglegesen tisztázott vég tulajdonképpen irracionális lenne. A mosolyban van valami kimondhatatlan, valami, amit a legfinomabb analízis sem tudna megközelíteni, csak az ilyen, majdnem mitológikus utalás, ami Krisztus szenvedésére emlékeztet. Maga az író, ezt a szenvedést is hüvös magaslatról, szinte könyörtelen biztonsággal nézi, mint az életet, amibe lelkileg sérült hősét, a mérnököt és a kezdetleges nemi kifejlődés prooestrumanul nem jutó inast kergette. Ezen az írói, teremtő magaslaton nincsen jó és nincs rossz, csak valóság, amit objektív hangon kell lejegyezni, pláne akkor, amidőn az író egy emlékezetes és minden újságolvasó kontrollján átszűrhető, megtörtént gyilkosságot mond el. Ez az elmondás őszinte, pontos, majdnem tudományos, de nekem úgy tetszik, hogy van ebben az elmondásban valami, ami kiegyensúlyozott realizmusa mellett is, költészet, líra és írói evolúció, amiből *Körmendi* Ferenc szellemvilágának nagy átalakulására szeretnék következtetni. Utolsó, nagy regényét, a »Boldog emberöltő«-t összeszetartó nagyon szép fejezetek után (az erdélyi gyümölcskertre, a békebőrönd visszaérkezésére sokat gondolok!) végre a koncentrált,

szinte konstruktív írói élmény az, ami, hogy divatosan fejezzem ki magam, nem törekszik a hatás totalitására, hanem inkább arra, hogy olvasója egyszeri olvasással, kritikusa pedig egy futó perc hangulatának lejegyzésével ne tudja elintézni. Nem resteltem bevalani, én kétszeri olvasás után sem vagyok vele kész, még mindig vitatkozom önmagammal és vannak részletei, titkai, amelyekről egy idegorvossal sokat harcoltam. Ugy látom, még néhányszor kell majd erről a könyvről beszélnem. Minél távolabb kerülök tőle időben, annál jobban látom majd, hogy vele az író, érdekes, szép pályáján még messzebbre jutott.

A szlovák irodalmat, éppen úgy, mint a szlovák népet, eddig alig ismertük. A parasztábrázoló Mikszáth egy-két nagyobb regényében, az irodalmi népiességek ezekben az időtálló, klasszikus remekeiben, gyermekkorra felvázolt, dombos, nógrádi tájai melankóliájában és a garammenti kisvárosok nyárspolgári környezetének szemléletében láttuk először a felvidék irodalmát. A magyar irodalomnak ezt a valóságos regionalizmusát a legközvetlenebb hangon, nagy magyar elbeszélő halála után, Krudy Gyula, később Kosáryné Réz Lola próbálták követni. Annak a magyar irodalomnak, amelynek a mai Szlovénia volt milieujé, témája, tulajdonképpen az ott élő dzsentrik, kicsinyes polgárok, keményfejú, ravasz parasztok voltak figurái, akik inkább íróik diákkori szemléletei emlékeiből, mint az ottani élet igaz látásának lelki szükségletéből fakadtak. Innen van, hogy Mikszáth minden felvidéki írásának legjellemzőbbje a humor, a magasabbrendű anekdóta, a sokszor csak szatirikus meseköltés, amely a nép vergődése és a környezet igaz arculatának meglatása elől, csendes, napsütéses történetekbe menekült. Ha ezek, a klasszikus angolok nemes nyugalma emlékeztető s a korszellem kisugárzását mutató elbeszélések eljutnak a letűnt század probléma köréig, Mikszáth írói művészete elhatolhatott volna a való élet ritmusáig s a népi alakok legbensőbb sajátosságai, mikoris szelid mosolygásából az eljövendő súlyos idők hatalmas lendítőkerekének dühöngése zúghatott volna fel, azé az időé, mely az évszázadokig együtt élő magyar és szlovák nép között egy új geográfia határvonalát húzta meg.

Azóta tudjuk, hogy van szlovák nép és van külön szlovák irodalom is, amely, mint minden kis nemzeté, előbb külön, nagy harcot vívott irodalmi nyelve megalapozásáért, (Stur küzdelme a hlásszistákkal), majd szellemélete intézményeinek megalapításáért. A nagy háború előtti szlovák irodalom az akkori szlovák társadalom szűk atmoszférájában mozgott, kevés feszültséggel, több érzel-

mességgel világos és jól értelmezett, majdnem oroszos realizmus-sal. Hurban — Vajansky hangulataiban, s a magyarosítás előretörése miatti elkeseredésben sok a rokonság Turgenyevvel, aki különben a múlt század szlovák prózairóit éppen úgy csiszolta, termékenyítette, mint a lírikusokat, elsősorban Hviezdoszlavot: Arany János.

A szlovák elbeszélők gondos gyűjteménye, ami a magyar könyvpiacra uttörőként, a szomszédos népek szellemi együttműködésének, egymás irodalma megbecsülésének hírnökeként jelent most meg, ismételten azt igazolja, hogy a hegyes-völgyes országrésznek, egyhangu falvainak, csendes kisvárosainak sajátos irodalmi levegőjük, hangulatuk van, s gazdag árnyalásuk, tónusuk, az ott élő szlovák, magyar, sőt az odatévedt cseh íróban is sajátos, külön nyomokat hagy. Egy népi irodalom gazdag regiszterét sugározza ez az új irodalom, elsősorban a realista irodalomét, ami a táj zordságából, a természettel harcoló szlovák paraszt aprólékos életharcából, a hegyek tövében megmentett kis krumpliföldjei munkájából folyik. Kis életigények, fejét hajtó alázat, a természetbe való korlátlan beleolvadás, mindez csak végigérzett, becsületes parasztpszichológiájú irodalmat adhat, amit a realizmus csiszolt világos tükörlappá, hogy az egészséges életrevaló szlovák nép zsánerképeit tükrözhesse vissza. Tehát nem »népies« a szlovák irodalom, hanem valószínűségi *népirodalom*, amely kemény mozdulatu, szögletes, szívós alakjainak reális, vagy nem bánom, naturalista képeit adja. Minden szlovák író tulajdonképpen jó festő, aki festőállványát a nép közé állítja, hogy a természetfestő biztos, suggesztív ecsetvonásával dolgozhasson. Tido I. Gašpar novellája, a világot járt vadász hazatéréseiről és a kísértetiesen leromló uradalomról, Ján Hrusovszky hegyi története a szentestén született csecsemőről (ez a lehiggadt, elmélyedő pompás írás a gyűjtemény legtökéletesebbje.) — Jégének kis zsánerképe a harc térről bosszútól lihegve hazatérő, és lassan meghunyászkodó, felszavazott szakaszvezetőről és a regényrészletében jelleghűzetesen világsszemléleti programot adó Peter Jilemnický vásárcsképe: mind a nagy hegyek, az apró házak, görbe kémények, furcsa kis földek, léckerítések világáról beszélnek. A lelkek életéről csak néhány odavelet kemény, kerek, kimetszett szó. De tul a népirodalom lehatárolt problémakörén, vannak erős feszültségű, emberi szenvedést átfogó és a maguk termő küzdelmét kivető íróik is, így Stefan Letz »Mezitelen katoná«-jával, mely megdöbbentően tragikus háborús élmény, valószínűségi vízió. Tóbiás, a meghibbant meztelen, a golyók süvítő tüzeiben a lövészárkok közötti pléhészület Krisztusát, mintha alázatos engesztelőáldozatot mu-

tatna be az Urnak mindazért, ami a háboruban történik, átfesti. Az egyetlen nagyvárosi novellát, egy könnyű, pár ríktó vonással oda-
vetített párisi-montparnassei történetet Ivan Horváth írta, amely
közvetlenségével, színességével tiszta hangulatot teremt.

A múlt század nagy írói nemzedékét és a szlovák irodalmi el-
beszélés kezdetét két nagy elbeszélés reprezentálja. Hurban—Va-
jansky kisvárosi története, amely apróra kidolgozott, részletező
rajz a szlovák ifjúság küzdelméről és az intelligencia közönybe,
pletykákba fulásáról. Valóságos kis miniatűr végzettragédia. Ugy-
hat reánk, mintha valami a sötétbe zuhanna. A szűk körbe ólmo-
sodó gondolat plasztikus irodalmi művészete ez az elbeszélés.
Ugyanilyen Martin Kukučinnak mai, humorosra, zsánerképre rajzolt
falusi története is, amelynek öreg, falusi baktere: Juro Tutura, a
falusi hangulat valóságosan megelevenedett karakterképe.

Karel Čapek, a modern cseh író mondta egy tanulmányában,
hogy a szlovák irodalom a falu, a vidék, a primitív kollektivitás
irodalma. Valóban a vidék irodalma, a népé! S lehet ez a kis, két mil-
liónál alig több lelket számláló nép lelkéhez őszintebben közeledni,
mint irodalmán át, amelyet már a belőlük szellemileg kiemelkedett
és a kultura szabadabb levegőjében, szélesebb mozgási körben élő
modern fiataljai írnak.

Európa nem ismeri a japán elbeszélőirodalmat, legfeljebb csak annyit,
amennyit Lafcadio Hearn leíró erejével hozzánk közelebb hozott. Sokáig
a japán érzésvilág és szokás is ismeretlen volt előttünk s amit tudni vél-
tünk, azt csak Claude Farrère keleti impressziója regényeiből vagy Pierre
Loti törékeny finomsága exotikus novelláiból merítettük. A japán mitoló-
giának, a Sintónak egyes részletei ugyan ismertek, s ezek, mint a homé-
roszi époszok, évszázadokig az egyetlen forrás, amiből az ázsiai sziget-
ország szellemvilágára és kulturájára következtethetünk. A »Kodsoki« mi-
toszgyűjtemény volt, a Krisztus utáni VII. századból ered és ebben, a mi
világelfogásunktól teljesen elütő gondakörben már sok a vers, az »iste-
nek dalai«, amelyeknek ritmikusan ismétlődő természetmotívumaiban fá-
tyolszerű finom, sokszor a lelki értelem csodás filozófiájáig érő líra van.
Ennek a korszaknak lírai antológiája a »Manyosú«. Négyezeröttszáz vers.
Japán költői génuszának máig is nagyszerű gyűjteménye ez és mindaz,
amit a buddhista világszemléletben forrott kínai költői technika a japán
lírából formált — Hitomaro fenséges ódái, Okura megható szociális versei,
Jakamosi fájdalomkból felszakadó szívhangja és Akahitónak, az áhitatos
miniatűrfestőkre emlékeztető természetképei — tulajdonképpen évszázado-
kon át alig változott. Csak a nyelv szépült, a líra eszközei lettek fino-
mabbak és érték a tökéletességig, a tizenhetedik század nagy költőjéig:
Matsuo Bashóig, aki Szent Ferenchez hasonlóan, szegénységben, nélkülö-
zésben járt az utakon és életével, mélységes tartalma lírájával valóságos
költői szekrát teremtett.

A prózairodalom romantikus mesékkel indult, majd heroikus történetekben szélesült, de az európai értelemben vett elbeszélés csak Bakin regényeiben tűnt fel, aki a múlt század derekán írott munkáiban, fantáziája korlátlan eszközeivel, az eszmék és a materialisztikus élet között tátongó ürt az örök isteni forrásokhoz való visszatéréssel próbálja kitölteni.

Hogy a japán elbeszélő irodalmat a magyar közönség is megismerhesse, Japán-dekameronjával, a Nyugat vállalkozott. A dekameron tíz japán elbeszélést közöl, hogy avval csillapítsa egyre fokozódó, türelmetlen kíváncsiságunkat, amellyel a modern Japán szellemi értékei felé fordulunk. Az antológia komoly meglepetés, de érzékeny csalódás is. Meglepetés azért, mert írók az európai irodalom minden dekadenciáját, izmusát ismervén, csodálatos lelki finomsággal s esztétikai alázatossággal tudtak az európai hatás és a japán eredetiség között diszkrét határvonalat húzni, de csalódás is, mert a novellák még sem oly oktatások, amelyekből Japán hatalmas gazdasági és a világ kulturájára expansívan ható jelentőségére következtethetnénk. Egyet azonban megdönthetetlenül megállapíthatunk: A japán lélek kivételesen nemes gondolkozása, heroizmusa minden novellában mély kifejezésre jut és a finom természetképek érzésheli jelenségein át a mindig tiszta életformát kereső japán lelki fénye mutatkozik meg. Kikucsi Kán novellája, a »Kettős öngyilkosság«, mint a novellák legtöbbje, a gésák negyedébe visz bennünket, ahol az inspekciós ügyész a szálnalmas, nyomorult életű nő halott újjáira visszahuzza az o'csó pecsétgyűrűt, amit a teaház tulajdonosnője a holttest ujjáról levett. Szívvel, lélekkel demonstratív ez az írás. Alázat a szegény, szerencsétlen páriák felé. *Satomi* Ton elbeszélése a »Morajló hullámok«, csodálatos érzékenységu, pszichológiai írás. Dekadenciájával bátran besorozhatnánk a legújabb francia elbeszélő irodalomba is és csak finom természetleírásai: — »az őszi nap hirtelen lebukik, mint egy vödör, amelyet a kutba ejtenek«, — témája emlékeztetnek japán voltára. Egy jómodu kereskedő családjától elhidegül és egy fiatal gésaleányt szeret. Ez az elbeszélés, amit az író egy reggeli felkelés zavaros, morcos, meditáló hangulatában ír meg, hogy az európai hatással vergődő lelki diagnózisát, szívverése pontos cardiogramját leplezetlenül tárja elénk. Az antológia nagy élménye, a negyven évvel ezelőtt, huszonegy éves korában elhunyt írónőnek, *Higucsi* Icsijónak elbeszélése, a »Borongó felhők«. Egy szegény, nyomorgó munkás, aki sovány garasait egy híres gésára pazarolja, feleségét, gyermekét elkergeti. Ennyi az egész, semmivel sem több, azonban így is méltó a japáni nagy nők mélységéhez, meglepő filozófiai távlataihoz, a legnagyobb japán írónőnek, *Murasaki* Szikibunak aszkétikus szelleméhez, aki különös képességek birtokában, megírta a japáni prózának azt a nagy remekét, amelyet erotikus részletei miatt még Japánban is alig ismernek. *Higucsi* Icsijut a nyomor, a szenvedés és a küzdelem tette íróvá és a *Joshivara* kis gésáinak lelkéből ez a szenzibilis írónő is sokat meglátott, amit csak csodálatos tapintata, izlése egyszerűsített valósággá.

A dekameron szerkesztését, fordítását *Thein* Alfréd, egy a világirodalom kitűnően informált esztétikusa végezte, akinek különös érdeme, hogy a mai japán lélek átfarmálódását, válságát nem kenőzte el. Olyannak mutatta, amilyen. Eredetiségének szétmállásában és irodalma, lelki világa industrializálódásának áradatában, ami lelket, érzést, irodalmat éppen úgy átfarmál és standardizál, mint európai irodalmunkét.

Beograd, 1937. március.

Kázmér Ernő

ZILAHY LAJOS:

A FEGYVEREK VISSZANÉZNEK

(Athenaeum)

Gyulai Pál vetette valamikor Jókai szemére, hogy regényeinek cselekményét a levegőbe ragadja, hogy nem törődik az élet reális szabályaival s regényeiben sok a meseszerű. Ezt lehet mondani Lilahy Lajos legujabb regényéről is. Propaganda írásról van szó, mely Zilahy pacifizmusát hirdeti s a háború ellen forduló emberszeretetet tanát. A könyv színes és mozgalmas s néhány bágyadtabb részt kivéve, végsvégig érdekes. Sok mindent látunk és hallunk, ami polgári fül számára elérhetetlen. Látjuk a pénz szörnyű hatalmát, megismerkedünk egy félelmetes arányu vagyon tulajdonosával, látjuk a kispolgári felfogás számára roppant pazarlónak látszó életmódot, paloták, estélyek, színházak, nagyvállalatok belső életét: mindezt színes és lebilincselő leírásban, amelyről — úgy érzem — hogy helyszíni tanulmányok után készült.

Ennek a regénynek három főhőse van: a pénz, a szerelem és a háború.

Balder, a gigászi arányokban termelő fegyvergyáros, egyszerre szolgálja mind a hármát. Kettőt le tud győzni, a harmadikat nem. A szerelem erősebb nála és tönkreteszi a vasakaratu, zseniális embert. A fő motívum valószínűtlen: Balder beleszeret egy másodrendű operaénekesnőbe, egy férjes nőbe, aki az egyik háziestélyen Jeritza helyett beugrik. Valószínűtlen, hogy a színész a házasságból lelkiismereti kérdést csinál s végül is megszökik a házasság elől, mely Európa egyik leggazdagabb emberének feleségévé tenné. Zilahy azonban olyan meggyőző erővel írja meg ezt, hogy nem vitatkozhatunk vele. A vak férj iránt érzett részvét erősebb, mint a gazdagság után való vágyakozás. Tima, a színésznő, kivételes lény, aki egy magasrendű lélek védett bástyájáról tekint alá az életre. Szeme meg se rebben, mikor a repülőgépen halálos veszedelemben forog; szokatlan lelki erő van benne: nem fél senkitől, semmitől, önmagától sem. Megtalálta az »ut-at, amely a lélek nyugalomához vezet. A nő imponál Baldernek, a milliomos nagyurnak, aki nem tudja miért vonzódik az ismeretlen magyar színésznőhöz, s miért szervez számára

titokban igen nagy költséggel hangverseny körutat. Angliában és Franciaországban, míg végül barát-nőjének halála után — akit egy berlini szállodában, ismeretlen gigolo meggyilkol — rájön arra, hogy a színésznőt szereti és nőül is akarja venni. A nászut elől a színésznő megszökik és vissza szalad vak férjéhez. Ez a vesztesség megtöri Baldert. Nem tud többé dolgozni, lassanként elveszti érdeklődését a pénz iránt, vállalatait elhanyagolja s Afrikába megy vadászni, ahonnan gyógyulatlanul tér vissza. Kés, éjjeli korcsmákban ül Párisban, ahol antimilitaristákkal ismerkedik össze, míg végül ő, a hadiszállító, meggyőződéses pacifistává válik, aki vagyontát a mozgalomra hagyja. Szinte egy új Nobel lesz belőle.

A regény befejezése kleroszakolt, point. Balder Párisból Bécsbe utazik, ahol mulasztásai miatt haditörvénytörés elé állítják és főbe lövik a legújabb típusú fegyverekkel, melyeket ő szállított az államnak. Balder maga is akarja halálát, mert megundorodott mindentől: a pénztől, mely nem tette boldoggá, a szerelemtől, melyben nem volt szerencséje. Balder pacifista lett: meghalt az eszméért, mint az első keresztények.

BÖRCSÖK ERZSÉBET:

VÁNDOR A NISAVÁNÁL

NOVELLÁK

Minerva kiadás

»Szökik a hegyektől, a fenyegető folyótól, saját magától... és mindentől, ami itt kedves volt.«

Ez az idézet vezeti be a könyvet

A regényben sok a meseszerű. De még ebben is van különbség. Van jó mese és rossz. Senki sem fogja pl. elhinni, hogy valaki Párisból Bécsbe repül, hogy a hadbírótság elé álljon. Ez íróasztalspekuláció, melyre a regény csattanós befejezése és a tendencia miatt volt szükség.

A könyv a z emberszeretetet szolgálatában áll s helyenként majdnem prófétai. Pafnikov orosz pacifista — mintha maga volna az író. Nem papirosfigura, hanem eleven valóság. A színésznő azonban nem a legszerencsésebben megrajzolt alakja a regénynek; tendenciózus s emellett nincs sexappealje. Zilahy ezzel nem törődött s őszintén szólva az olvasó sem. Számára a gondolat volt a fontos s ez a regényben a legszebb. Majdnem biblikus erővel beszél, az emberiség jövőjéről, a fegyverekről, gázzról, háborúról, Istenről. Zilahyban van valami apostoliszerű: »a hitnek mélynek és tisztának kell lennie. Meg kell tudni halni érte. Több, szebb, nagyobb, mint ez a rongyos földi lét, amely szívbajjal, rákkal, érelmeszesedéssel vagy valami szerencsétlenséggel végződik. Lenézni ezt az életet. És felnézni erre a hitre. Ez az Isten«.

Ambrus Balázs

és tényleg, ennél jellemzőbbet én sem mondhatok róla. A szerző nyilván ösztönszerűleg érzi, hogy mi bántja, ösztönszerűleg, belső kényszerből írta le a fenti sorokat és ösztönszerűleg választotta is ki idézetül a könyve elé, mint legtalálóbb és legvalószínűbb összefoglalását annak, ami az írásai célját meghatározza. A könyv minden sora és elfojtott sólaja mögött bel-

ső hajszoltság bujkál. Ez a hajszoltság készíteti menekülésre, el mindentől, az írásba és el az írástól is, mely nem váltja meg és jelentheti számára a nyugalomnak és biztonságnak azt az oázisát, amelyen a lábait megvethetné. Börcsök Erzsébet, lélekben, hazátlan földönfutója a létnek. Gyökerei, amelyekkel megkapaszkodhatna benne, elsovdadtak, nem találja helyét a teremtés rendjében. Menekülése nem cél, hanem kényszer. Valahogy úgy fejezhetné ki a lelkiállapotát, hogy ott, ahol ő van, sohasem jó, mert ő is ott van. A jelene elől menekül.

Vannak emberek, akiknek nincs életük. Jelenükkel meghasonlottak, nem vállalnak közösséget vele, a kapcsolatuk valahol megszakadt mindazzal, ami önmagukhoz és másukon keresztül a világhoz fűzte őket s a kényszer, amelyet ez a helyzet számukra jelent, ahhoz az állapothoz hasonló, amelyet a méhmagzat a megszületése előtti időben betölt. Mindazzal, ami térben és időben történik, nincs természetes kapcsolata. A körülményei tétlen várakozásra kárhoztatják és ő úgy függ e várakozásai pókhálófonalán, mint valami láthatatlan köldökzsinóron. Átmeneti életet él. Előfogadja, megemésztí a táplálékát, érez, szenved, lélegzik, de tevékenységet és ezen túlmenő érdekeltiséget nem vállal. Indifferens. Áthidalhatatlan szakadék választja el az élettől, elkárhozott lélek, mérő bolyongás és céltalanság, akit csak az a csoda válthatna meg, ha egy napon mégis sikerülne megszületnie, másodízben is, mindent elől kezdnie, vagy legalább is ott,

ahol a szerves kapcsolat közte és az élete közt megszakadt.

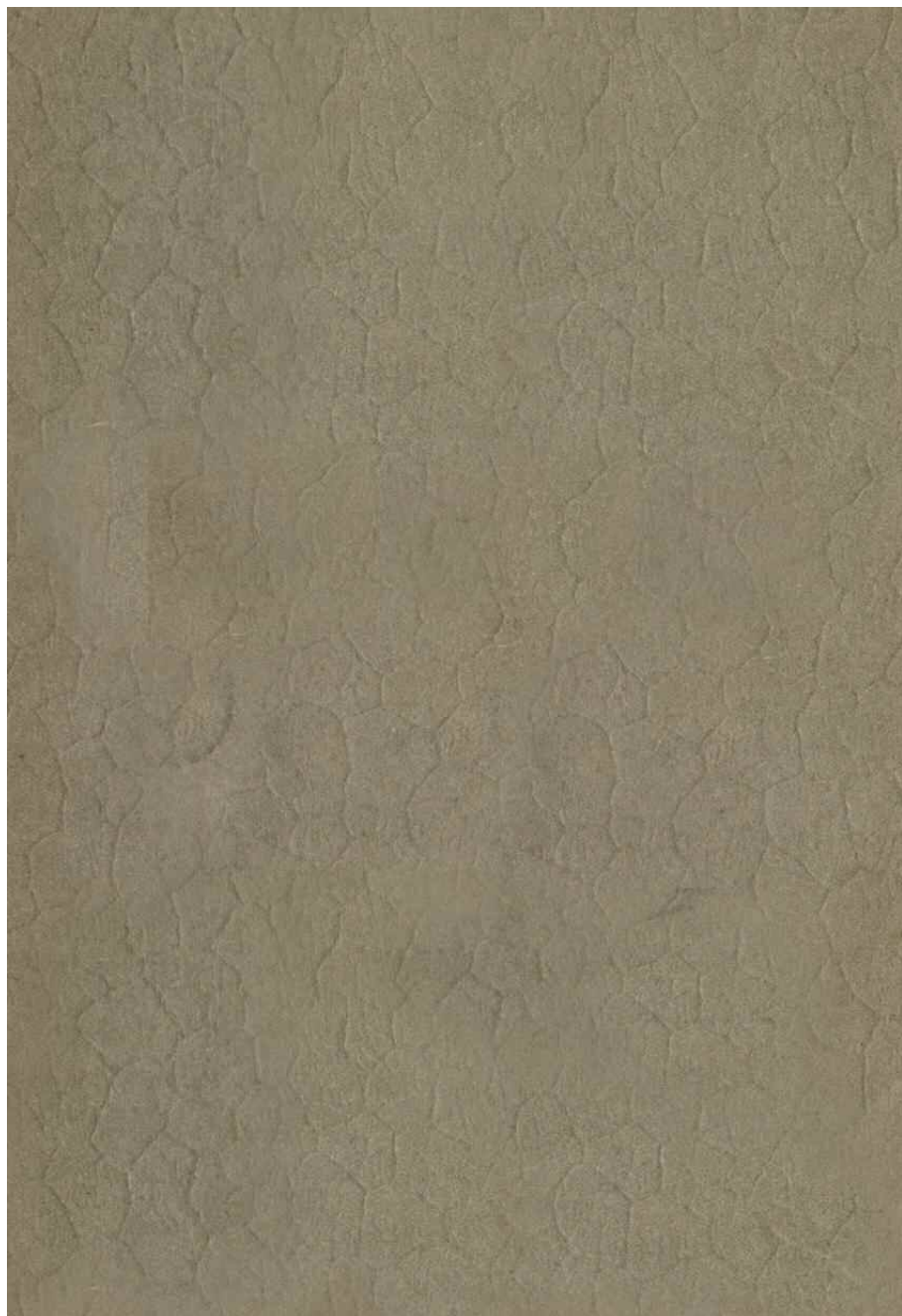
Ez a meghasonlottság a kulcsa az írásainak. Börcsök Erzsébet örök átutazóban van két életállomás, céltalanság és céltalanság között s ha megáll is itt-ott, azt sem azért teszi, hogy megállapodjék. Ki sem csomagol, hogy ne kelljen ismét becsomagolnia. Sehol a jelen láza, lelkendezése, tett- és szerepvállalása. A multjából él, minden érzését, beicegzettségét, szerelmes lelkesedését egy letűnt, eisüllyedt világból, ifjúsága és gyermekkora élmény- emlékeiből meríti, vagy idegen emberek tüzhelyén melegszik, idegen sorsok életét éli, tisztára úgy, mint akinek nincs saját tüzhelye és saját élete! Vigasztalan és reménytelen hazátlanság ez. Börcsök Erzsébet írásának alaphangulatából a hervadás és enyészet kesernyős illata terjeng, mintha megakult holmik és elsárgult levelek közt kotorászna az ember egy hagyatott szobában. (Egyetlen kimagányos, Istentől és embertől kivétel talán a »Cigány Lenka« című elbeszélése). Mosolya fáradt, akaratát tétovázó, kedélye már-már annyira ment minden földi salaktól és emberi indulattól, oly tiszta földöntúli, valósággal szent, hogy idegennek érezzük magunktól s inkább tiszteljük, mint szeretjük. Legmeghittebb és legemberibb közelségében is úgy hat, mint a késő őszi bágyadt verőfénye, mely már nem serkent vad erjedésre és rügyfakadásra, csak melenget és valami távoli megnevezhetetlen sóvárgás emlékkét visszhangozza.

Írásai kivételes értéket képviselnek irodalmunkban. Addig a határig, ameddig önmaga fölött ura-

kodnia megadatott, meglepően öntudatos és céltudatos. Formailag találkozunk apróbb félresiklásokkal, de tulajdonképeni koncepcióját sohasem téveszti szem elől. Ha csi-szolatlan gyöngyök is ezek, de egytől-egyig igazgyöngyök, amelyek közt néhány gyönyörűen csiszolt is akad. (Pl. a »Zsuzsó«.) Nem forradalmár, nem fenyeget belső lázadások, ösztönösen alkalmazkodik a készenkapott vagy inkább felkínálkozó formákhoz és ezekben igyekszik önmagára találni. Ösztönös alkotó, hivatottsága minden kétségen felülálló pozitívum. Nem szolgálja, prosztituáltja, mindenre kapható kétes existenciája az írói dicsőségnek, olyan, aki szellemi

bukfencekben, önmagáértvaló eredetieskedésben és hasonlókban hajszolja a sikert. Nem alkuszik meg és adja össze magát minden jöttment eszménnyel. Jelleme, izlése, emelkedettsége és lojalitása oly erények, amelyek a legnagyobb kísértések és megpróbáltatások óráiban is megóvják attól, hogy emberi és írói eszményeihez hűtlenné legyen. Társasága, közéletének sajátos és lényétől elidegeníthetetlen varázsa felemelő élmény az olvasó és elsősorban azok számára, akik hajlamosak arra, hogy lelkivilágának ösztönös rezgéseit, ezt a különös, apadt zenét a magukénak érezzék.

Kisbéry János

1937 MÁJUS

KALANGYA

2. SZÁM

Odgovorni urednik: SZIRMAI KÁROLY

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős szerkesztő és kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za stampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar